

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ANALÝZA BĚŽNÉ MLUVY V KROMĚŘÍŽI A JEJÍM OKOLÍ

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

Autorka práce: Radka Obadalová

Studijní obor: Bohemistika – Anglistika

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Hrdějovicích dne 1. 7. 2021

.....

Radka Obadalová

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat panu PhDr. Štěpánu Balíkovi, Ph.D., vedoucímu své bakalářské práce, za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl. Dále děkuji všem respondentům, kteří mi věnovali svůj volný čas a podíleli se na dotaznících, a také své rodině, která mi byla oporou při psaní této práce.

Anotace

Cílem této bakalářské práce bylo zachytit a zanalyzovat běžnou mluvu lidí žijících v Kroměříži a jejím okolí. Součástí práce je stručný popis zkoumané oblasti a její historie. V teoretické části se pozornost soustředí na popis dialektologie, národního jazyka a rozdělení nářečních skupin. V praktické části je popsána metodika, která je následována rozbořením běžné mluvy, čehož se docílilo pomocí dotazníků. Práce je doplněna použitou literaturou a přílohami.

Annotation

The aim of this bachelor thesis was to find and analyze the everyday speech of people living in Kroměříž and its surroundings. This thesis includes a brief description of the researched area and its history. The theoretical part focuses on the description of dialectology, the national language and the division of dialectical groups. The methodology of research is included in the practical part as well as the analyses of the everyday speech, which was achieved by the dialectical questionnaire. The bachelor thesis is also accompanied by the source of literature used and other attachments.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	1
ÚVOD	2
I 1 TEORETICKÁ ČÁST.....	3
1.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉ OBLASTI	3
1.1.1 HISTORIE MĚSTA KROMĚŘÍŽ.....	3
1.2 DIALEKTOLOGIE.....	4
1.2.1 CHARAKTERISTIKA DIALEKTOLOGIE.....	4
1.2.2 VZTAH DIALEKTOLOGIE K JINÝM SPOLEČENSKÝM VĚDÁM.....	5
1.2.3 VÝVOJ DIALEKTOLOGIE	5
1.2.4 NÁRODNÍ JAZYK A OBECNÁ ČEŠTINA	6
1.2.4.1 Spisovná čeština	7
1.2.4.2 Nespisovná čeština	7
1.2.4.3 Nářečí a spisovný jazyk	8
1.3 HISTORICKÝ VÝVOJ ČESKÝCH NÁŘEČÍ.....	9
1.3.1 ODUMÍRÁNÍ A STÍRÁNÍ DIALEKTŮ	9
1.3.1.1 Zanikající složky nářeční slovní zásoby	10
1.4 ZÁKLADNÍ ROZDĚLENÍ ČESKÝCH NÁŘEČÍ	11
1.4.1 NÁŘEČNÍ SKUPINA ČESKÁ V UŽŠÍM SMYSLU.....	11
1.4.2 NÁŘEČNÍ SKUPINA SLEZSKÁ	12
1.4.3 NÁŘEČNÍ SKUPINA VÝCHODOMORAVSKÁ	12
1.4.4 NÁŘEČNÍ SKUPINA STŘEDOMORAVSKÁ	13
1.5 LEXIKOLOGIE A LEXIKOGRAFIE.....	16
1.5.1 ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ	16
1.6 METODOLOGIE	18
1.6.1 FÁZE PŘÍPRAVNÁ	18
1.6.2 FÁZE POZNÁVACÍ.....	18
1.6.3 FÁZE ANALYTICKÁ A PREZENTAČNÍ.....	20
II 2 PRAKTICKÁ ČÁST	22
2.1 METODIKA.....	22
2.1.1 PŘÍPRAVNÁ FÁZE	22
2.1.2 POZNÁVACÍ FÁZE.....	23
2.1.3 ANALYTICKÁ FÁZE	23
2.2 POPIS RESPONDENTŮ	24
2.3 ANALÝZA.....	26
ZÁVĚR	38
SEZNAM ZDROJŮ	41
PŘÍLOHY.....	46

SEZNAM ZKRATEK

apod.	a podobně
ČJA	Český jazykový atlas
ipm	instances per million
např.	například
NESČ	Nový encyklopedický slovník češtiny
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SNČJ	Slovník nářečí českého jazyka
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je analýza běžné mluvy ve městě Kroměříž a jejím okolí. V Kroměříži jsem se narodila a bydlela zde do svých 20 let. Poté, co jsem se přestěhovala do Českých Budějovic, jsem si začala uvědomovat, jak se středomoravské nářečí liší od těch ostatních. Lidé pocházející z jižních Čech z mé mluvy okamžitě poznali, že jsem nejspíše z Moravy. Někdy ani nevěděli proč, jindy zase měli jasno, protože jsem použila výrazy *tož*, *kama* nebo *rožnout*, a měli tak jasno. Zmíněná, někdy až zábavná, nedorozumění v mluvě s kamarády mě zaujala natolik, že jsem se rozhodla je prozkoumat do hloubky. Zaměřila jsem se proto na běžnou mluvu Kroměříže, svého rodného města, které leží v těsné blízkosti Valašských kopců.

Bakalářská práce se soustředí na aktivní slovní zásobu jedinců, kteří strávili většinu života v Kroměříži. Výzkumu se zúčastnilo 12 lidí různého věku, a to jak muži, tak i ženy. V práci byla použita metoda přímého dotazování pomocí dialektologického dotazníku, na jehož základě jsem se pokusila o zachycení nářeční slovní zásoby. Otázky jsem zpracovala na základě vzorového dotazníku a vybrala jsem takové, které poukazují na nejvýraznější rozdíly v lexiku středomoravského nářečí.

V teoretické části práce se zaměřím na zkoumanou oblast, představím město Kroměříž a její historii. Dále představím dialektologii a její vývoj a také popíšu národní jazyk a jeho spisovné a nespisovné útvary. Nedílnou součástí mé práce tvoří kapitola o rozdělení českých nářečí a jejich historický vývoj. Teoretická část je zakončena kapitolou o metodologii, v níž je popsána fáze přípravná, poznávací a analytická.

Praktická část je uvedena metodikou. Popisuje se postup, během kterého se uplatnily již zmíněné fáze výzkumu a krátce představím respondenty, kteří se na něm podíleli. Posléze se zaměřím již na vybrané nářeční jevy. Jádrem praktické části je rozbor zodpovězených dotazníků a jejich analýza, ke které pomohlo několik zdrojů, především *Český jazykový atlas* (Balhar, 2012–2016, [2021-04-03]) a *Slovník nespisovné češtiny* (Hugo, 2020).

V závěru jsou shrnuty výsledky z praktické části. Počáteční hypotéza byla, že dochází k vymizení některých nářečních jevů typických pro zkoumanou oblast. Zároveň jsem chtěla zjistit, v jaké míře je zkoumaná oblast ovlivněna sousedním dolským, a hlavně východomoravským nářečím. Po praktické části následuje seznam použité literatury a přílohy, v nichž je k dispozici dotazník, se kterým jsem pracovala, a ilustrační podklady týkající se zejména města Kroměříže.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Obecná charakteristika zkoumané oblasti

Analýzu běžné mluvy jsem prováděla ve svém rodném městě Kroměříž, které se nachází v jižní části Hornomoravského úvalu. Kroměříž neboli „Hanácké Atény“ leží v údolní nivě řeky Moravy, což s sebou nese riziko častých záplav. Nadmořská výška Kroměříže je 201 m. n. m. a krajina zde přechází z rovinné oblasti Hané v Chřiby a Hostýnské vrchy. (Město Kroměříž, 2021 [cit 2021-04-02])

K 31. 12. 2013 žilo ve městě 28 921 obyvatel. Těch však postupně ubývá, a to jak přirozenou měrou, tak migrací do větších měst. Tento pokles lze předpokládat i v dalších letech. Nejpočetnější věkovou skupinou jsou lidé ve věku 15–64 let, dochází tedy k nárůstu průměrného věku obyvatelstva. Nárůst je však způsoben poklesem počtu osob v nejmladších věkových skupinách, podíl obyvatel ve věku 0-14 let vykazuje nízkou hodnotu typickou pro stárnoucí populaci. (Město Kroměříž, 2021 [cit. 2021-04-02])

Rozloha katastrálního obvodu obce je 5 560 ha, z toho město samotné je vystavěno na 1 770 ha a ostatní plochy tvoří předměstské části Hradisko, Postoupky, Miňůvky, Bílany, Vážany, Kotojedy, Těšnovice, Trávník, Drahlav a Zlámanka. Tyto části dříve představovaly samostatné zemědělské vesnice. Kroměříž je jak okresním městem, tak i obcí s rozšířenou působností s pověřeným obecním úřadem. (Město Kroměříž, 2021 [cit. 2021-04-02])

1.1.1 Historie města Kroměříž

Město vzniklo na křižovatce cest u brodu přes řeku Moravu. Název tohoto města se odvozuje od keltského Crome sir, což znamená proslulý. První písemná památka o trhové vsi Kroměříž pochází již z 12. století. Kroměříž se později stala součástí majetku olomouckých biskupů a od té doby se stala centrem biskupského panství. Biskup Bruno ze Schauenburku si uvnitř městských hradeb vystavěl v polovině 13. století hrad, který byl později přestavěn na rezidenci a za Stanislava Turzy v 16. století pak na čtyřkřídlý goticko-renesančního zámek. (888 hradů, zámků a tvrzí, 2002, s. 148)

Největší pohromu městu způsobilo švédské vojsko během třicetileté války, téměř všechna obydlí byla po nájezdech Švédů zničena. Poté přišla morová epidemie a zkázu města dovršil požár v 17. století. Až v druhé polovině 17. století biskup Karel Lichtenštejn-Kastelkorn znovu založil

město a dal mu již dnešní vzhled. Roku 1848 se na kroměřížském zámku konalo zasedání ústavodárného říšského sněmu a v roce 1885 se zde setkali rakouský císař František Josef I. a ruský car Alexandr III. (888 hradů, zámků a tvrzí, 2002, s. 148)

Nedílnou součástí historie města je i židovská čtvrť, jejíž počátky sahají až do roku 1606. V kroměřížském Ghettu bydlelo mnoho židovských rodin. Po roce 1848, kdy brány Ghetta padly, se Židé začali stěhovat do okolních vesnic a měst. Do uvolněných bytů po Židech se nastěhovali křesťané přicházející z okolního venkova a později i z větších vzdáleností. Docházelo zde i ke změně obcovací řeči. V roce 1890 hovořilo 96 % Židů německy, v roce 1910 se jich 92 % přihlásilo k české obcovací řeči. (Homolka, 2016, [cit. 2021-07-15])

1.2 Dialektologie

1.2.1 Charakteristika dialektologie

Dialektologie je lingvistická disciplína, která zkoumá nespisovnou mluvu a nářečí (dialekt) (Bogoczová, 2012, s. 106). „Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymezený soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblasti běžného denního styku,“ (Cuřín, 1971, s. 157). Dialekty mají svou normu, hranice, jádro a periferii (Bogoczová, 2012, s. 108). Každý uživatel je diglosní, tzn., že zná minimálně dva útvary národního jazyka, neboť kromě spisovné podoby národního jazyka rozumí vždy také buď interdialektu, nebo některému konkrétnímu dialektu (Bogoczová, 2012, s. 19).

Předmětem dialektologie nejsou tzv. sociální dialekty, jako slang, argot nebo profesní mluva. Dialektologie se zabývá pouze teritoriálními dialekty národního jazyka, tj. územně vymezenými nářečími. Tyto dialekty mají svá specifika v hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální i syntaktické rovině. (Bogoczová, 2012, s. 106)

Dialektologie má čtyři subdisciplíny: dialektologie synchronní (popisná), diachronní (historická), komparativní (srovnávací) a typologická (typologické rozdíly mezi dialekty), (Bogoczová, 2012, s. 111). Kloferová uvádí, že je dialektologie také úzce spjata s fonetikou, morfologií, lexikologií, psycholingvistikou a dalšími jazykovědnými disciplínami (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]).

1.2.2 Vztah dialektologie k jiným společenským vědám

Dialektologie vždy úzce souvisela s historií a v současných nářečích se tak odráží minulost – životy lidí, jejich zvyky a společenská zřízení. Při formování nářečních hranic a při studiu vzniku a vývoje nářečí hrála historie velmi důležitou roli. Osídlení jednotlivých krajů a vzájemné vztahy mezi nimi ovlivňovaly současné nářečí. (Kellner, 1954, s. 94) „Geografické rozložení nářečních znaků není věcí náhody, nýbrž odrazem cest, po nichž se vývoj národní pospolitosti v minulosti ubíral,“ (Kellner, 1954, s. 94).

Dialektologií se zabývá i folkloristika. Folkloristika je věda zabývající se folklórem, lidovou slovesností a kulturou (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). Folkloristé dříve zapisovali nářeční texty a k těmto prepisům doplňovali jazykový komentář (Bogoczová, 2012, s. 112). Dialektologie také pomáhá vědám jako etnologie a etnografie. „Etnologie je věda zabývající se výzkumem etnických a kulturních systémů v mezikulturní a historické perspektivě,“ (Sociologická encyklopedie, 2018, [cit. 2021-07-01]) „Etnografie je popis etnické skupiny, etnika,“ (Sociologická encyklopedie, 2018, [cit. 2021-07-01]) Ve svých začátcích se etnologie a etnografie vyvíjely společně s dialektologií, později se však od sebe vzdalují (Bogoczová, 2012, s. 113).

S dialektologií souvisí i sociologie jako „věda zabývající se obecnými zákonitostmi i dílčími jevy společnosti,“ (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). „Ze všech odvětví lingvistiky se dialektologie považuje za sociologii nejbližší, a to jak pro úzkou vazbu dialektů na soc. charakteristiky etnických společenství, tak pro využívání podobných metod a postupů výzkumu (pozorování v terénu, dotazníkové šetření, interview,“ (Sociologická encyklopedie, 2018, [cit. 2021-07-15]). Sociologie se osamostatnila poměrně pozdě. Vzešla z věd jako je filozofie, etnografie a politická věda. Pojem sociologie poprvé zavedl Auguste Comte roku 1837. (Sociologická encyklopedie, 2018, [cit. 2021-07-01])

1.2.3 Vývoj dialektologie

Dialektologie je velmi mladá disciplína. Pozornost se totiž dříve věnovala jazykům prestižním a běžná mluva nebyla odbornému zájmu hodna (Bogoczová, 2012, s. 116). O dialektologii jako vědě lze mluvit až od poloviny 19. století, až když se utvořil vědecký popis historického vývoje jazyků a byly položeny základy lingvistické geografie (Bogoczová, 2012, s. 117). Kloferová zmiňuje, že první dialektologickou prací jsou Šemberovy *Základové dialektologie československé* (1864), (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]).

Pro moderní evropskou dialektologii hrálo důležitou roli město Marburg (nedaleko Frankfurtu nad Mohanem), kde byla poprvé vypracována dotazníková metoda a proveden dotazníkový

výzkum. Ten probíhal přibližně ve 40 000 obcí na území celého tehdejšího Německa a dotazník obsahoval 42 krátkých úkolů. Na základě tohoto materiálu vzniklo postupem času 1 500 rukopisných map a byly položeny základy areálové lingvistiky. (Bogoczová, 2012, s. 118)

„Zpočátku se dialektologové omezovali na pouhé shromáždění a utřídění nářečního materiálu. Teprve koncem 19. století přistoupili i k jeho analýze a výkladu. Hlavní pozornost badatelů soustřeďovalo na sebe hláskosloví a tvarosloví, zatímco tvoření slov a skladba byly celkem opomíjeny,“ (Cuřín, 1971, s. 158).

V roce 1864 byla Aloisem Vojtěchem Šemberou napsána *Základová dialektologie československá*, což byla vůbec nejstarší česká dialektologická souborná práce. Tato práce rozlišovala tři skupiny dialektů západoslovenské jazykové oblasti, a to českou, moravskou a slovenskou. (Bogoczová, 2012, s. 120) Poté napsal roku 1886 a 1895 František Bartoš *Dialektologii moravskou I-II* a k tomu navíc sestavil v roce 1906 i *Dialektický slovník moravský* (Bogoczová, 2012, s. 120).

V současnosti je hlavním centrem české dialektologie Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, které se nachází v Brně (Bogoczová, 2012, s. 126). „Dialektologické oddělení je jediným akademickým pracovištěm v České republice, které se systematicky zabývá zkoumáním nespisovných útvarů českého národního jazyka; vedle problematiky tradičních teritoriálních dialektů a formování interdialektů zkoumá zvláštnosti běžné mluvy, a to i v oblastech s různou mírou migrace obyvatelstva, tj. ve městech a v pohraničních oblastech,“ (ÚJČ, 2021, [cit. 2021-07-01]). Toto pracoviště například dodělalo poslední šestý díl Českého jazykového atlasu názvem *Dodatky*, účastní se na mezinárodních atlasech, zpracovalo *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* a pracuje na *Slovníku nářečí českého jazyka* (Bogoczová, 2012, s. 126).

1.2.4 Národní jazyk a obecná čeština

Soubor všech variet jazyka konkrétního národa se označuje jako národní jazyk. Je to soubor členitý a rozmanitý. Skládá se z jednotlivých „mutací“ neboli útvarů/variet. Jednotlivé útvary jsou v jistém smyslu samostatnými „jazyky“. (Bogoczová, 2012, str. 18) Národní jazyk se dělí na spisovný a nespisovný.

Spisovný jazyk je kodifikován a můžeme ho najít v mluvnicích, slovnících nebo učebnicích (Chloupek, 1971, s. 10). Nespisovný jazyk zahrnuje teritoriální nářečí, nadnářeční útvary a obecnou češtinu. Teritoriální neboli místní nářečí se rozlišuje podle místa, tedy zeměpisně (Kellner, 1954, s. 22).

Nadnářeční útvary, také nazývané jako interdialekt nebo obecné nářečí, jsou určitou vývojovou podobou místních nářečí (Kellner, 1954, s. 18). Je to nářeční útvar vznikající nad skupinou

blízkých místních nářečí tím způsobem, že odstraňuje rozlišující znaky a drží si znaky společné (Kellner, 1954, s. 18).

Obecná čeština je český interdialekt, jehož základní znaky jsou společné všem nářečím, z kterých vznikl (Bogoczová, 2012, s. 21). Je silně expandující a postupně proniká na Moravu a do Slezska vlivem působení médií a stěhování obyvatelstva z Čech na Moravu a do Slezska (Bogoczová, 2012, s. 22). Obecná čeština má určitou převahu nad ostatními interdialekty nářečních skupin, neboť je to mluva, která se používá v běžném životě na území politického, hospodářského a kulturního centra státu (Cuřín, 1971, s. 163).

1.2.4.1 Spisovná čeština

Spisovná čeština je všem uživatelům českého jazyka srozumitelná, neomezuje se na určité území nebo na jednu sociální vrstvu. Má jednotnou normu a je kodifikována. Spisovnou češtinu, její pravopis, ohýbání slov nebo tvoření vět se žáci učí už na základních školách. Je to pro nás něco jako učit se cizí jazyk. Každý uživatel je diglosní, tzn., že zná minimálně dva útvary národního jazyka. (Bogoczová, 2012, s. 19)

Spisovná čeština se však nevyvíjí tak rychle jako jazyk nespisovný, přizpůsobuje se totiž tomu, co zatím není závazné (Bogoczová, 2012, s. 20). „Praxe je taková, že téměř každý z nás přenáší do spisovných projevů aspoň některé méně nápadné návyky z teritoriálních jazykových útvarů,“ (Chloupek, 1971, s. 12). Spisovná čeština se tedy přizpůsobuje úzu (Bogoczová, 2012, s. 20).

Má podobu psanou i mluvenou. Pro její mluvenou podobu používáme spíše termín hovorová čeština, ve které můžeme používat takové tvary, jež mohou být použity jen v mluveném projevu, ale nelze je napsat. Jedná se totiž o prvky nepřijaté kodifikací (*můžu místo mohu, děkuju místo děkuji*). Projev se však stále pohybuje v mezích spisovnosti. V psaném textu lze uplatnit knižní vrstvy češtiny (přechodníky, infinitivy na -ti, knižní slova – hoch, svár atd.). (Bogoczová, 2012, s. 20)

1.2.4.2 Nespisovná čeština

Útvarů nespisovné češtiny je poměrně mnoho. „Interdialekt je nespisovný, teritoriálně omezený útvar, který je tvořen prvky společnými všem nářečím, z kterých vznikl,“ (Bogoczová, 2012, s. 21).

Městská mluva je velmi podobná interdialektům. Uživatelé, kteří dojíždí do velkých průmyslových a kulturních center za prací či studiem z různých částí České republiky, se snaží

o obecně srozumitelný projev. Uživatel se musí přizpůsobit jazyku ostatních uživatelů, kteří přijeli z jiné části republiky, a zároveň používat i některé své lokální jazykové zvyklosti. (Bogoczová, 2012, s. 23)

Do nespisovné češtiny dále zařazujeme slang, profesní mluvu a argot. Slang používají uživatelé se společnou zájmovou činností. Profesní mluva je používána uživateli vykonávajícími stejné zaměstnání. Slang a profesní mluva nemají zvláštní gramatiku. Argot, tedy jazyk lidí, kteří páchají trestnou činností, má funkci zatajení významu sdělení. Tyto tři útvary, tedy slang, profesní mluva a argot, spadají též pod sociolekty, tedy jde o mluvu, podle které můžeme rozlišit společenské postavení uživatelů. (Bogoczová, 2012, s. 23)

Každý uživatel má svůj vlastní idiolekt, který je individuální a nezaměnitelný (Bogoczová, 2012, s. 23). Biolekt je zase určitá podoba mluvy, která je typická pro muže či ženu anebo pro určité věkové skupiny. Označení pro mluvu běžnou v jisté rodině je familiolekt (Bogoczová, 2012, s. 24). Nekvapil a Nekula píše, že členové určitých národnostních menšin či etnických skupin mluví etnolektem, lze rozlišit např. romský, židovský nebo vietnamský etnolekt (Nekvapil, Nekula, 2017, [cit. 2021-07-01]). Dále uvádí, že: „Etnolekt je ustálený druh většinového jazyka charakteristický tím, že obsahuje stopy menšinového jazyka, kterým hovořili rodiče či prarodiče osob užívajících dnes etnolekt,“ (Nekvapil, Nekula, 2017, [cit. 2021-07-01]).

Běžně mluvená čeština představuje jakýsi mezistupeň mezi hovorovou češtinou a interdialektem. Používá se v konverzační stylové oblasti a je primárně mluvená, tedy i dynamická a proměnná. (Bogoczová 2012, s. 24–25)

1.2.4.3 Nářečí a spisovný jazyk

Česká a moravská nářečí vytváří jeden celek, tj. národní jazyk. Mezi nářečím a spisovným jazykem existuje velice úzký vztah, protože spisovný jazyk vznikl z dialektu té oblasti, ve které bylo středisko moci jak politické, tak i kulturní. Ve starších dobách byla dorozumívacím prostředkem pro příslušníky celé národní pospolitosti teritoriální nářečí. Dnes to již neplatí. (Kellner, 1954, s. 82)

Nářečí se mění podle místa a společenského rozvrstvení na nářečí místní, která jsou vymezena teritoriálně, a na nářečí společenská, která se vymezují podle společenského rozvrstvení daného národa (Kellner, 1954, s. 17). Nářečí místní se mohou za příznivých podmínek vyvinout až v samostatný jazyk, mohou vyvíjet a vytvářet spisovný jazyk, neboť tato nářečí mají svou gramatickou stavbu a obsahují základní slovní zásobu, naproti tomu společenská nářečí se opírají o místní nářečí nebo o samotný celonárodní jazyk a nevytváří samostatnou strukturu (Kellner, 1954, s. 17–18).

1.3 Historický vývoj českých nářečí

Diferencovanost nářečí sahá do dávné minulosti a je důsledkem složitého společenského vývoje během feudalismu. „Slovanské kmeny žijící na našem území v období předfeudálním, např. Čechové, Děčané, Doudlebi, Lemuzi, Litoměřici, Lučané, Pšované, Zličané atd., mluvily pravděpodobně kmenovými nářečím,“ (Cuřín, 1977, s. 161). Tato kmenová nářečí se víceméně sjednotila v jeden společný jazyk.

„Feudální územní roztržitost vytvořila předpoklady pro novou nářeční diferenciaci: formují se nářečí místní, podstatně odlišná od starých nářečí kmenových,“ (Cuřín, 1977, s. 161) „Na jistou souvislost se základním členěním feudálního českého státu ukazují např. hranice nestejného rozsahu rozdílů mezi tvrdými a měkkými deklinacemi podstatných jmen i rozdílů v zařazení dílčích skupin substantiv k tvrdým nebo měkkým skloňovacím typům; tyto hranice se postupně vytvářely patrně už od 12. století a probíhají ve zřejmém vztahu k bývalé zemské hranici mezi Čechami a Moravou,“ (Bělič, 1976, s. 81). Ve východomoravské skupině se zase kryje hranice českého jazyka se slovenštinou, což je způsobeno existencí starých politických hranic mezi Moravou a dřívějšími Uhrami (Bělič, 1976, s. 81).

„Nejdůležitější rozdíly mezi hlavními nářečními skupinami vznikly v předbělohorském období,“ (Komárek, 2012, s. 36). Tento složitý proces utváření nářečí se ustálil až v době pobělohorské. Na tomto procesu se podílelo více činitelů jako například rozdrobenost státu na četná panství, dominia či rozdělení na celky správní a církevní (Cuřín, 1977, s. 161–162). Souvislosti mezi hranicemi dnešních nářečí a hranicemi feudálních územních jednotek jsou v dnešní době těžko zaznamatelné, byl zde totiž obrovský vliv pražského centra. Na Moravě však dnešní hranice místy odpovídají starším hranicím dominiálním, správním či církevním. (Cuřín, 1977, s. 162)

1.3.1 Odumírání a stírání dialektů

Při formování novodobého českého národa se nářeční rozdíly začaly vytrácet. Nářečí však ustupovala pozvolna a jejich užití se uplatňovalo hlavně na venkově. Později však dochází k jejich stírání a míšení rychleji, a to vlivem zdomácnění spisovného jazyka v širokých vrstvách. (Cuřín, 1977, s. 161–162)

Sjednocováním sociálních a kulturních zájmů dochází k omezené funkci nářečí. Změna zaměstnání, např. ze zemědělského v intelektuální, vyžaduje zvládnutí prestižního jazykového útvaru. (Chloupek, 1971, s. 102) Dochází k novodobému růstu průmyslových center, rozvoji dopravy nebo rozvoji prostředků hromadné jazykové komunikace na dálku. Zmíněné faktory zapříčinily, že se obyvatelstvo stále více stěhuje a dochází k mezinářečnímu styku. (Bělič, 1976, s. 84)

„Tímto způsobem vznikají v rámci nářečních skupin neutralizovaná tzv. „obecná“ nářečí, regionální interdialekty, které zachovávají jenom základní znaky společné celé nebo téměř celé skupině,“ (Bělič, 1976, s. 84). Mluvívá se proto podle nářečních skupin o interdialektu českém v užším smyslu, středomoravském, východomoravském a slezském, nebo častěji o tzv. obecné češtině, dále též obecné hanáčtině, moravské slovenštině a laštině,“ (Bělič, 1976, s. 84).

V dnešní době je stereotypně považováno za nevýhodu mluvit nářečím. Někteří lidé se proto záměrně odcizují od nářeční mluvy nebo se pokouší o jakousi sterilizaci vlastních projevů. Při hrozícím prozrazení skutečného jazykového původu mluvčí během komunikace raději mlčí nebo se snaží o přehnanou spisovnost neboli tzv. jazykovou hyperkorektnost. Tímto způsobem se snaží vyhnout nestandardnímu jazykovému projevu. Dále také dochází k odmítání dialektu, k tzv. dialektofobii. Mluvčí má strach z reakce okolí na jeho použitý nářeční kód. (Bogoczová, 2012, s. 169–170)

Diglosie, tzn. stav, kdy mluvčí vedle spisovného jazyka ovládá i další útvar jazyka, má přitom mnohé výhody. Praxe nasvědčuje tomu, že dítě, které umí mluvit spisovně i nářečím, se naučí rychleji reflektovat jazykové rozdíly než dítě monoglosní. (Bogoczová, 2012, s. 170)

Další výhodou je, že jedinec musí již od brzkého věku střídát tyto dva kódy, což mu pomáhá uvědomit si, že mezi pojmenováním (označujícím) a pojmenovaným (označovaným) objektem neexistuje žádná souvislost, což může dítěti pomoci při výuce cizích jazyků (Bogoczová, 2012, s. 170–171).

1.3.1.1 Zanikající složky nářeční slovní zásoby

Pro některé skupiny slov je charakteristický jejich rychlý ústup. Jedná se o skupinu slov odborné zemědělské terminologie a skupinu přírodopisného názvosloví. V zemědělství docházelo k nahrazování starého náradí a odlišné součásti dostávaly nová pojmenování. Jejich starší pojmenování upadá v zapomenutí. Také dochází k přejímání termínů z jiných oblastí. Důsledkem působení těchto a dalších faktorů slova mizí. (Holub, 1996, s. 22–23)

Slova v oblasti přírodopisného názvosloví zanikají s odchodem starší generace. Jde o názvy zvířat, ptactva, hmyzu a rostlin. Nastupující mladá generace již nezná starobylé zemědělské výrazy a názvy přírodopisné jsou nahrazeny výrazy spisovnými (Holub, 1996, s. 23). Tyto lexikální rozdíly však nepůsobí výrazné potíže, protože se většinou plošně používají obecně české nebo spisovné ekvivalenty (Holub, 1996, s. 24).

1.4 Základní rozdělení českých nářečí

Místní nářečí jsou rozlišena teritoriálně a dorozumívají se jimi lidé ze všech společenských tříd. Jde o mluvu každodenního života. Místní nářečí se od sebe nedají vždy úplně přesně oddělit, přechody mezi nimi nejsou zcela přesné, spíše plynulé. Dochází tak i ke vzniku tzv. přechodných pásů (přechodným pásem je například nářečí moravskoslovenské, kde se mísí nářečí českého jazyka a nářečí jazyka slovenského; nebo českomoravské, kde se setkávají česká nářečí v užším smyslu s nářečími hanáckými). Můžeme tedy rozlišovat nářeční oblasti maximálně diferencované a přechodné. (Kellner, 1954, s. 22–26)

Na území českého jazyka jsou čtyři nářeční skupiny: nářečí česká v užším slova smyslu, nářečí středomoravská (hanácká), nářečí východomoravská (moravskoslovenská) a nářečí slezská (se smíšeným pruhem česko-polským) (Bogoczová, 2012, s. 62). Kloferová uvádí: „Každá nářeční skupina se dále člení na menší podskupiny, každá nářeční podskupina pak na typy/úseky a každý typ/úsek na nářečí jednotlivých lokalit (mikrodialekty),“ (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]). Mikrodialekt je nejmenší homogenní nářeční celek (ASCS, 2012, [cit. 2021-07-01]).

1.4.1 Nářeční skupina česká v užším smyslu

Nářečí česká v užším smyslu se dále dělí na nářečí středočeská, jihozápadočeská, severovýchodočeská a jihovýchodočeská (českomoravská), (Bogoczová, 2012, s. 63). Bachmannová píše, že uvnitř každé podskupiny existují ještě menší nářeční jednotky. U těchto menších nářečních celků je obtížné určit jejich přesnou územní rozlohu, neboť jejich hranice jsou málo ostré. (Bachmannová, 2017, [cit. 2021-07-01]). Obecné rysy středočeské podskupiny tvoří zároveň základ českého interdialektu, proto nám jsou tyto rysy povědomé, ať už pocházíme odkudkoliv. K těmto obecným rysům podle Bogoczové (2012, s. 64–65) patří zejména:

- diftong *ej* se zaměňuje za starší *y* a za *i* po *c*, *z*, *s* (*młyn* > *mlejn*, *cítit* > *cejtit*, *cizí* > *cizej*);
- úžení *é* > *i* (*kiseli mlíko*, *jednoduchí šati*, *lítat*);
- progresivní asimilace u skupiny *sh* (*na schledanou*, *schořet*, *schoda*);
- koncovky *-ma*, *-ama*, *-ema* v instr. pl. u všech mluvnických jmen (*s malejma d'etma*, *třema cizejma firmama*);
- částa změna sykavek *s*, *z*, *š*, *ž* na *c*, *dz*, *č*, *dž* zejména po *n* a *ň* (*žencká*, *menčí*, *jendže*);
- vynechávání *-l* po souhlásce v l-ových přičestích mužského rodu (*pad*, *řek*, *sek*, *klep*);
- používání protetického *v-* (*vokno*, *vokolo*, *von*);
- užívání konstrukcí s trpným participiem – změna *-eno* > *-ino* (*mám uklizíno*, *nakoupíno*, *napečíno*);

- výskyt koncového *-jc* u 2. stupně příslovčí (*dolejc, častějč*);
- na značném území je sklon k vynechávání slovesa „být“ jako pomocného slovesa ve tvaru minulého času (*já to vid'el, mi to nevjed'eli*).

1.4.2 Nářeční skupina slezská

Tato nářečí přímo sousedí s jinými národy (zejména s Polskem a Slovenskem), (Bogoczová, 2012, s. 92). Z toho důvodu jsou zde četné jazykové rozdíly. Navíc Balhar uvádí, že se zmíněné území nachází dále na východě, takže obsahuje značné množství okrajových archaismů (Balhar, 2017, [cit. 2021-07-01]). Politický vývoj této oblasti způsobil, že se ve Slezsku mluvilo více jazyky a že se používaly čtyři odlišné kódy podle typu komunikační situace: jazyk úřední, bohoslužebný, vyučovací a běžně dorozumivací (Bogoczová, 2012, s. 92).

Starší označení tohoto nářečí je nářečí lašské, které užil jazykovědec František Bartoš ve své *Dialektologii moravské I* (1886) (Bogoczová, 2012, s. 92). Nářečí se dělí na podskupinu východní (nářečí ostravské), západní (nářečí opavské), jižní (nářečí frenštátské) a nářečí slezskopolská (Bogoczová, 2012, s. 93). K obecným rysům podle Bogoczové (2012, s. 92–97) a Balhara (Balhar, 2017, [cit. 2021-07-01]) patří:

- ztráta kvantity dlouhých samohlásek;
- ustálení přízvuku na předposlední slabice (penultimě);
- skloňování přídavných jmen přivlastňovacích jako adjektiva (*tatoveho, tatovemu*);
- zakončení 1. osoby plurálu na *-m, -me, -my* (*nesem, neseme, nesemy*);
- nediftongizovaná výslovnost staršího *ú*, místo toho se používá krátké *u* (*muka, oni idu*);
- místy dochází ke změně *e > i/y* (*chlib, cygun, zumek*);
- přítomnost dvojího, místy i trojího *l* (*l* střední, *l* tvrdé, *l'* měkké);
- chybějící význam mezi významem příslovčí *sem, tady* a *kde, kam* (*po' tu, gde/kaj ideš*);
- příslušnost některých sloves jiných tříd k 1. třídě (*pod'ivu se, licu*);
- zachování měkkosti u jmen typu *kořeň, host', ledeň, kolňa*.

1.4.3 Nářeční skupina východomoravská

Starší termín pro tuto skupinu, který vypovídá o její pomezí jazykové povaze, je nářečí moravskoslovenské. Východomoravský dialekt se dále dělí na nářeční podskupinu severní/valašskou, jižní/slováckou, západní úseky: hranický, kelečský a dolský a jihovýchodní úsek kopaničářský (Bogoczová, 2012, s. 82). Základními rysy východomoravské skupiny podle Bogoczové (2012, s. 82–87) a Kloferové (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]) jsou:

- existence nezúženého *é* jak v kořeni slov, tak v koncovkách (*navléct, dobré pole*);
- před *j* a z části před *ň* dochází k dlužení samohlásky *o*, před *ň* též k dlužení samohlásky *e* (*chvójí, kaméňi*);
- neexistuje protetické *v* (*on, okno*);
- výraz *se* má s výjimkou západních úseků podobu *sa*;
- v přičestí minulém v tvaru maskulina dochází u jednotlivých typů sloves v různém rozsahu k dlužení samohlásky (*nésl, minúl, d'ekováł*);
- tendence skloňovat zájmena tvrdé deklinace podle přídavných jmen (*o tom/ tem/ tém, také jedného, mojého, našého*);
- výskyt dlouhé samohlásky v l-ových přičestích (*ležál, vid'él, volál*);
- častější příslušnost sloves k 1. třídě místo k 5. třídě (*díve se, dříme, kolíbe*);
- nezměněné *aj > ej* (*daj, dělaj*);
- neproběhla diftongizace *y > ej, ú > ou* (*stryc, vedú*).

1.4.4 Nářeční skupina středomoravská

Středomoravské nářečí se dělí celkem na čtyři nářeční podskupiny, a to podskupinu centrální/vlastní hanáckou (Mohelnice, Jevíčko, Prostějov, Olomouc), nářeční podskupinu jižní (Brno, Vyškov, Náměšť nad Oslavou, Moravský Krumlov), nářeční podskupinu východní (Přerov, Kojetín, Slavkov, Bučovice, Velký Týnec) a nářeční podskupinu západní (Moravské Budějovice, Třebíč, Velké Meziříčí), (Bogoczová, 2012, s. 73).

Centrální středomoravská podskupina je podle Šipkové (Šipková, 2017, [cit. 2021-07-01]) charakterizována:

- sedmičlenným souborem krátkých samohlásek *a, ě, e, o, u, i*;
- výskytem tří dlouhých samohlásek *é, ó, á*;
- slovesa 4. a většinou i 5. třídy končí v 3. os. mn. č. na *-jó* (*nosijó, volajó*).

Jižní středomoravská podskupina je podle Bogoczové (2012, s. 76) charakterizována:

- výskytem protetického *v*, v jádru území též protetické *h* (*vokno, hale*);
- dlužením samohlásek před *l* v l-ových přičestích v mužském rodě (*chod'íl, kupováł, usnúl*);
- místy záměna *si* a *se, ti* a *ťe* (*sedňite se, vid'im ti*).

Západní středomoravská podskupina je podle Bogoczové (2012, s. 77) charakterizována:

- výslovností *schoda, schořet*;
- provedením přehlásky *čepice, kaše*;

- tvary *nes*, *řek* místo *řekl*, *nesl*.

Kroměříž se nachází v podskupině východní, ale „jen pár kilometrů od ní se nachází obec Trávník, která patří již do oblasti nářečí východomoravských,“ (Bělič, 1954, s. 7). „Východní středomoravská nářečí tvoří souvislý, a zvláště v severní části dost široký pás od východního okraje centrální i jižní středomoravské podskupiny po hranici s nářečím východomoravským,“ (Bělič, 1976, s. 34).

Východní středomoravská podskupina je podle Šipkové (Šipková, 2017, [2021-07-01]) charakterizovaná následujícím:

- zúžené *é* přecházející místy v *i* (*nísů*, *di*), tento rys se projevuje hlavně v tzv. čuháckém nářečí;
- zdložené *ó* a *é* před *j* a *ň* (*hóňi*, *bóji se*, *néňi*);
- na rozdíl od českého dialektu se v dialektu východní podskupiny středomoravského nářečí nevyslovují náslovné souhlásky *v* ani *h*, naopak častá je výslovnost bez protetického *j* (*iskra*, *ide*, *idlo*);
- Většinou se u zájmen používají nestažené tvary *mojeho*, *tvojeho* a tvary *temu*, *teho*;
- u některých sloves 4. a 5. třídy se uplatňuje výslovnost *dělál*, *vid'él*.

Středomoravská nářeční skupina má několik rysů, které jsou společné, ale i odlišné od dialektů českých. Začneme výčtem znaků, které jsou charakteristické pro oba dialekty. Těchto společných rysů, které najdeme v obou dialektech, je dle Bogoczové (2012, s. 74) velice málo:

- Jedná se o společný vývoj *y* až do fáze, kdy se v českém dialektu diftongizovalo na *ej* (*dlouhej*) a ve středomoravském dialektu se přetransformovalo na *é* (*dlouhé*).
- Dále tyto dva dialekty měly stejné starší dlouhé *ú*, ale pak se v českém dialektu *ú* diftongizovalo na *ou*(*dlouhá*) a ve středomoravském dialektu vzniklo dlouhé *ó* (*dlóhá*)
- Do jisté míry se zachovalo i úžení *é* v *i* (*mlíko*-*mléko*, *teplí jídlo*-*teplé jídlo*).

Podle Bogoczové (2012, s. 74) je více těch rysů, které jsou odlišné od českého dialektu:

- Začneme tím, že nedošlo k provedení přehlásky *a > e*, a to na konci slova (*kaša* – *kaše*, *duša* – *duše*, *slepica* – *slepice*).
- Dále nedošlo k provedení přehlásky *u > i / u > í* (*kašu* – *kaši*, *dušu* – *duši*, *slepicu* – *slepici*).
- Ve středomoravském nářečí se využívá krátkost ve slově (*blato* – *bláto*, *psat* – *psát*, *ch'et* – *ch'tít*, *rana* – *rána*).
- Zachovalo se *l* v příčestích (*vezl*, *nesl*).
- Používá se znělá výslovnost, a to i na předělu slov a morfémů (*zhánět*, *zhoda*).

Existuje také mnoho rysů, které jsou společné pro východomoravská, středomoravská a ve značné míře i slezská nářečí. Lze proto uvažovat o „obecné moravštině“. (Bogoczová, 2012, s. 83–84)

Podle Bogoczové (2012, s. 84) k těmto společným rysům patří:

- Převažující výslovnost *zhoda*, *zhořet*, a to hlavně u starší generace.
- Moravská krátkost typu *jama*, *blato*, *misa*, *bit*.
- Zejména ve východnějších částech se vyslovuje zdloužené *ó* a *é* před *j* a *ň* (*hóňi*, *bóji sa*, *néňi*).
- Převažuje znělá výslovnost na hranici slov (*pez a kočka*, *tag jez*).
- Dlouhá samohláska v l-ových přičestích (*ležál*, *vid'él*, *volál*).

1.5 Lexikologie a lexikografie

Česká lexikální zásoba se dělí na lexikologii a lexikografii (Filipec, 1985, s. 13). „Vztah lexikologie a lexikografie je dialektický. Metajazyk lexikologie buduje na jazyku lexikografie, je tedy lexikologie metateorií nad teorií lexikografie,“ (Filipec, 1985, s. 13–14).

Lexikologie je jazykovědná disciplína, která popisuje a vykládá lexikální jednotky různých typů, jejich vztahy a dílčí systémy. Tato disciplína se dělí na historickou a synchronní (Filipec, 1985, s. 13). Hladká tvrdí, že součástí historické lexikologie je i etymologie, což je jazykovědná disciplína zkoumající původ slov, tj. jejich vznik a vývoj. Etymologie bývá však vyčleňována jako samostatná lingvistická disciplína (Hladká, 2017, [cit. 2021-07-01]).

Synchronní lexikologie se skládá ze dvou úseků: sémaziologie a onomaziologie. Hladká píše, že: „Sémaziologie se zabývá významem lexikálních jednotek a významovými vztahy. Onomaziologie studuje lexikální jednotky z hlediska jejich vzniku a fungování v pojmenovacím procesu,“ (Hladká, 2017, [cit. 2021-07-01]).

Dále uvádí, že samotná lexikologie má poměrně krátkou tradici, problematikou slova se zpočátku zabývala spíše filosofie. Lexikologie jako relativně samostatná disciplína sledující lexikon se etabluje především v zemích střední a východní Evropy v 2. pol. 20. stol. Za představitele české lexikologie lze považovat Jakuba Filipce (Hladká, 2017, [cit. 2021-07-01]).

Předmětem lexikografie je, stejně jako u lexikologie, lexikální zásoba. Lexikografie se ale navíc zabývá i pravopisem, výslovností a přízvukem slov. Tato disciplína zahrnuje teorii lexikografie, tvorbu slovníků a vědecké slovníky různých typů (Filipec, 1985, s. 14). Stejně jako dialektologie se zabývá výzkumem slovní zásoby a tvořením slovníků.

1.5.1 Ústav pro jazyk český

Ústav pro jazyk český má také své vlastní oddělení lexikologie a lexikografie. Jádrem práce tohoto oddělení je výzkum a lexikografické zpracování slovní zásoby současné spisovné češtiny. Pozornost se věnuje jak teoretickým otázkám lexikologie, lexikografie, neologie a lexikální dynamiky, tak i praktickým otázkám, které se zaměřují na přípravy budoucího výkladového slovníku češtiny (ÚJČ, 2021, [cit. 2021-07-01]).

Na tomto oddělení působí např. Jiří Rejzek, Martin Šemelík, Jana Bílková, Jana Georgievová a další. Tito pracovníci spravují Kartotéku novočeského lexikálního archivu a Elektronický lexikální archiv. „Kartotéka novočeského lexikálního archivu (NLA) obsahuje excerpční materiál, na jehož základě vznikly všechny reprezentativní výkladové slovníky češtiny,“ (ÚJČ, 2021, [cit. 2021-07-01]). Díky tomuto materiálu se zpracoval *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957),

Slovník spisovného jazyka českého (1960–1971, 1989), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1. vydání 1978) nebo *Akademický slovník cizích slov* (1995), (ÚJČ, 2021, [2021-07-01]).

Elektronický lexikální archiv je neologický archiv, který je budován od 90. let 20. století dodnes. „Jeho založením byla zahájena nová etapa excerpčních prací, která pokračovala v rámci grantového projektu *Popis nové slovní zásoby s využitím počítačové techniky* (1994–1996) a následných grantových projektů *Systémotvorné procesy neologizmů v současné češtině* (1998–2000) a *Internacionalizmy v nové slovní zásobě češtiny* (2001–2003),“ (ÚJČ, 2021, [cit. 2021-07-01]).

1.6 Metodologie

V této kapitole se zaměříme na význam a vlastnosti dialektologického výzkumu. Dialektologie využívá jak metod běžných v sociologii, neboť jde o disciplínu společenskovednou, tak i metod speciálních. Dialektologický výzkum musí být validní (právoplatný) a reliabilní (spolehlivý). Musíme tedy shromáždit dostatečné množství materiálu, který bude odpovídat těmto kvalitám. Veškeré metody můžeme tedy rozdělit do dvou základních skupin: metody sběru nářečního materiálu a metody zpracování a prezentace nářečního materiálu. Výzkumnou práci rozdělíme do tří fází: přípravná, poznávací (empirická) a analytická a prezentační. (Bogoczová, 2012, s. 130–132)

1.6.1 Fáze přípravná

Na začátku každého zkoumání si určíme výzkumný cíl. To znamená, že máme určitou pracovní hypotézu a rozhodujeme se, které výzkumné nástroje použijeme (například dotazník), aby nám pomohly potvrdit či vyvrátit pracovní hypotézu. Může se stát, že brzy při bádání narazíme na určité proměnné znaky (pohlaví, věk, vzdělanost atd.), které se diferencují od skupiny. Svou pozornost tedy zaměříme na reprezentativní vzorek populace, zvolíme si tedy omezený počet respondentů.

Vzorek může zahrnovat v rovnoměrném počtu muže i ženy, příslušníky nejstarší, střední i nejmladší generace, dále osoby se základním, středním či vysokoškolským vzděláním atd. Dříve, než začneme v terénu, provedeme tzv. předvýzkum (pilotáž, sondu), tedy požádáme pár osob, aby vyplnily výzkumný dotazník. Tímto způsobem můžeme zjistit metodologické nedostatky (například nevhodné formulace otázek či příliš velkou časovou náročnost), které pak ještě můžeme opravit. Samotný jazykový výzkum se může provést osobně nebo se zúčastní celý výzkumný tým (jde-li o větší výzkumné záměry), (Bogoczová, 2012, s. 132–133).

1.6.2 Fáze poznávací

Během poznávací fáze provádíme samotný výzkum/exploraci, při níž si můžeme zvolit několik nástrojů. K osvědčeným nástrojům patří zvukové záznamy mluvených projevů informátorů (Bogoczová, 2012, s. 133). Kloferová uvádí, že tato metoda je vhodná zejména pro sběr hláskoslovných a syntaktických jevů (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]). Lze nahrávat na diktafon či natáčet na videokameru, ovšem jako každá metoda má své výhody i nevýhody.

Jednou z nevýhod je například ostych nahrávaných osob nebo situace, kdy se informátor snaží vylepšit svůj projev, aby udělal dojem. Před samotným koncem je nutné se zeptat na několik nezbytných osobních údajů: pohlaví (prozrazuje například mluvnický rod l-ových přičestí), věk, narození a trvalé bydliště (případně přechodná bydliště, kde informátor žil více než dva roky),

místo, odkud pocházeli jeho rodiče, stupeň dosaženého vzdělání a současná či dříve vykonávaná profese (Bogoczová, 2012, s. 133–135).

Další metodou je dotazník, v dialektologii tedy speciální dialektologický dotazník. Kvalita získaného materiálu závisí na tom, jak pečlivě a s jakou znalostí zkoumané oblasti byl dotazník sestaven a jak spolehlivě byl vyplněn, důležitý je také vhodný výběr informátora a záleží i na přípravě explorátora (Holub, 1996, s. 49). V dotazníku je soupis otázek sestavený dialektologem. V tomto případě jde o exploraci přímou. Dotazník vyplňuje tazatel/explorátor. (Bogoczová, 2012, s. 135). Metoda nepřímé explorace spočívá ve vyplňování dotazníku písemně explorátorem-nedialektologem (např. učitelem). Podle Kloferové je tato metoda v podobě korespondenční ankety časově úsporná a vhodná pro výzkum na rozsáhlém území (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]). Při nepřímé exploraci je možné nechat anketu zveřejnit v novinách, poslat ji poštou apod. Touto metodou vznikla *Dialektická mapa Čech* (1894) (Bogoczová, 2012, s. 137).

Základem dotazníku je otázka, podle které se bude odvíjet kvalita odpovědi. Při vytváření otázek musíme dbát na to, aby respondent přesně věděl, na co se ptáme – otázka tedy musí být srozumitelná a jednoznačná. Měla by motivovat respondenta k vyjádření i méně běžného názoru (prevence tzv. efektu střední cesty) a respondent by měl samostatně formulovat svou odpověď na dané téma. Dotaz by neměl být vzhledem k věku/vzdělání příliš složitý (Bogoczová, 2012, s. 138). Při zkoumání musí tazatel/dialektolog dbát na určitá etická pravidla, musí dodržovat jakýsi etický kodex výzkumníka (Bogoczová, 2012, s. 140).

Další metodou je přímé pozorování, které je psychicky i časově náročné. U ní předpokládáme dlouhodobou přítomnost dialektologa a zkoumané osoby v bezprostřední blízkosti, během níž se sleduje jazykové chování osoby v různých komunikačních situacích (Bogoczová, 2012, s. 135–140). Zmíněné metody se však může výhodně využít jen při zkoumání menších nářečních jednotek (Holub, 1996, s. 49).

1.6.3 Fáze analytická a presentační

Během této fáze provádíme zpracování a prezentaci nasbíraného materiálu. Výsledky, které jsme získali během explorační fáze, zformulujeme a představíme je širší veřejnosti. Musíme brát v potaz, že způsob práce s materiálem ovlivňuje výslednou formu (Bogoczová, 2012, s. 145).

Jedna z možností, jak naložit s výsledky, je vytvoření monografie (Bogoczová, 2012, s. 146). „Monografie je neperiodické odborné dílo věnované jedné problematice. Může být zpracována jedním autorem (ten nese za dílo tzv. primární zodpovědnost), nebo celým kolektivem autorů (primární zodpovědnost mají autoři jednotlivých částí). Může tedy obsahovat dílčí příspěvky, ale všechny musí souviset s ústředním tématem,“ (Bogoczová, 2012, s. 146).

Jaromír Bělič, český jazykovědec a literární historik, napsal tři důležité monografie: *Dolská nářečí na Moravě* (1954), *Sedm kapitol o češtině* (1955) a rozsáhlé dílo *Nástin české dialektologie* (1972). Toto monografické zpracování přechodové hanácko-moravskoslovenské zóny přineslo první popis rozsáhlejšího nářečního úseku. V *Nástinu české dialektologie* Bělič provedl první soustavný pohled na areálové rozruznění tradiční venkovské češtiny. Byla zde provedena popisná i výkladová syntéza, která se opírá o nový materiál i dílčí studie (Slovo a slovesnost, 1974, [cit. 2021-07-01]).

Další možností je antologie tvořící nářeční texty, které jsou převedeny do grafické podoby. Slova se zapisují tak, jak byla skutečně vyslovena, jedné hlásce odpovídá zpravidla jeden znak a jsou zaznamenány nejen hlásky, ale také přízvuk a intonace. Text se neupravuje a nestylizuje (Bogoczová, 2012, s. 147). Příkladem je antologie *České nářeční texty* Arnošta Lamprechta a Věry Micháلكové. Populárním typem dialektologické publikace jsou také nářeční slovníky. Ty mohou být lokální, regionální, celonárodní nebo nadnárodní (Bogoczová, 2012, s. 147–150). „Za celonárodní slovník lze označit *Slovník slovenských nářečí I–III* vycházející v Bratislavě od r. 1980 (vyšel také Ukázkový zväzok SSN), redigovaný Ivorem Ripkou a kolektivem spoluautorů,“ (Bogoczová, 2012, s. 151).

Kloferová píše, že lze narazit i na kartografické metody, které spočívají v zobrazení jevu na podkladovou mapu s vyznačenou sítí lokalit. V těchto lokalitách byl uskutečněn sběr jazykového materiálu. Zde se užívá buď metoda nápisová, tzn., že se příslušný jev zapíše na mapu k příslušné lokalitě, metoda symbolová, kde je jazykový jev nahrazen symbolem, nebo metoda plošného zobrazení. V posledně zmíněné metodě se vyčleňuje metoda izoglosová, jev je vymezen izoglosami (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]). Kloferová uvádí, že izoglosa tvoří jeden ze základních kartografických prostředků jazykovězeměpisných metod. Další variantou je metoda šra-

fová, kdy je areál výskytu vyznačen šrafovou. Nejlepším způsobem grafického zobrazení je kombinace metody symbolové, izoglosové a šrafové. Umožňuje tak přehledně zobrazit i složitou situaci (Kloferová, 2017, [cit. 2021-07-01]).

Díky jazykovému atlasu vytváříme kartografické zpracování jazykového materiálu. Jazykový atlas je soubor map zobrazující rozšíření nářečního jevu ve vymezené oblasti (Bogoczová, 2012, s. 152). „*Český jazykový atlas* nám podává všestranný a prohloubený pohled na územní rozrůznění českých nářečí a běžné mluvy, postihuje hlavní tendence jejich vývoje a představuje tak významný soubor údajů ke studiu českého národního jazyka,“ (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). Tento atlas je založen na výsledcích rozsáhlého výzkumu, který prováděli zvláště vyškolení specialisté, jimž se podařilo zachytit stav našich nářečí v jejich poslední vývojové fázi. Vydání tohoto díla znamená pro dialektologii vyvrcholení badatelských snah několika generací (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]).

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Metodika

V této části bakalářské práce popíšu postup a jednotlivé fáze při bádání, které jsem již teoreticky vysvětlila podle monografie Ireny Bogoczové *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (Bogoczová, 2012).

2.1.1 Přípravná fáze

Na začátku této fáze jsem si nejdříve sehnala a prostudovala odbornou literaturu, která mi pomohla získat potřebné a základní informace jak o dialektologii celkově, tak o jednotlivých nářečích a zejména pak o nářečí, které jsem chtěla zkoumat. K mnohým odborným knihám jsem měla přístup především prostřednictvím národní digitální knihovny. Dalším zdrojem byla i četba několika kvalifikačních prací, které analyzovaly běžnou mluvu nářečí (Kukla, 2018, Poláchová, 2019, Šuta, 2021)

Dalším bodem bylo určení výzkumného nástroje – dotazníku, jehož otázky jsem si sestavila podle vzorového dotazníku vedoucího své práce Štěpána Balíka, který mě poučil, jak správně s ním pracovat. Poskytnutý dotazník, soustředěný na lexikální zásobu, nebyl původně zamýšlen pro středomoravské nářečí, a proto jsem pečlivě zvolila takové dotazy a pojmy, které respondenti budou znát a které používají v každodenním životě.

Před tím, než začal samotný výzkum, proběhl tzv. předvýzkum. Sama jsem si vyplnila dotazník, ve kterém jsem já byla respondent a otázky mi kladl vedoucí práce. Jakmile byl dotazník sestaven, chtěla jsem si ho cvičně vyzkoušet a zjistit všechny nedostatky. Dotazník jsem cvičně vyplnila se třemi rodinnými příslušníky, kteří žijí ve Valašských Kloboukách, tedy mimo zkoumanou oblast. Po tomto dotazování jsem zjistila, že dotazník trvá příliš dlouho a ke konci jsou již respondenti znuďení a netrpěliví, což se také odrazilo na jejich odpovědích, ve kterých chtěli být ke konci co nejstručnější. Proto byly některé dotazy vyřazeny a vznikla finální verze s 24 otázkami. Odpovídalo celkem 12 respondentů.

2.1.2 Poznávací fáze

Po vytvoření dotazníku a oslovení respondentů začal samotný sběr dat. Všechna setkání měla vzhledem k epidemiologické situaci podobu videohovoru, ale věřím, že to respondentům nevadilo a epidemie neovlivnila výsledky. Tito respondenti mě totiž znají buď ze sousedství, nebo ze školy, a proto jim podoba videohovoru nebyla nijak nepříjemná. Po předchozí domluvě jsem se sešla s respondenty v určitý čas a prvním tématem bylo povídání o každodenních věcech, o situaci ve světě nebo o škole. Tím se atmosféra uvolnila a respondent byl pak rozmluvený a připravený na samotný dotazník.

Dotazník se skládal ze dvou částí. V první části jsem vyplňovala základní informace o respondentovi, tzn. místo narození, věk, dosažené vzdělání a také, odkud pochází jeho rodiče a prarodiče. V druhé části byly již přímo zmíněné dotazy, které se zaměřovaly na konkrétní nářeční jevy. Dotazník byl pro každého respondenta zvlášť vytištěný, psala jsem do něj ručně, protože jsem se pak lépe orientovala v odpovědích a měla jsem lepší přehled. Všichni respondenti byli informováni o tom, že je dotazník anonymní a nikde nebudu uvádět jejich jméno. Věřím, že je dotazování bavilo a téma samotné bylo zajímavé.

2.1.3 Analytická fáze

Nasbíraný materiál z dotazníků jsem se v této fázi pokusila zpracovat v následující kapitole. Všechny otázky, které byly obsaženy v dotazníku, byly vypsány kurzívou. Jako další jsem uvedla zaznamenané odpovědi od respondentů. Zde jsou uvedeny výrazy, které respondenti aktivně používají a v závorkách je napsán počet respondentů používajících daný výraz. Na konci je napsáno krátké shrnutí, porovnání a analýza těchto výrazů.

Zde jsem čerpala hlavně z *Českého jazykového atlasu*. Během čerpání z tohoto zdroje jsem si však byla vědoma toho, že výzkum ČJA se prováděl v 60. a 70. letech, a proto nejsou jeho data aktuální. Dále jsem používala *Příruční slovník jazyka českého*, *Slovník spisovného jazyka českého*, *Slovník spisovné češtiny*, *Internetovou jazykovou příručku*, *Český národní korpus a Akademický slovník cizích slov*. Všechny vyjmenované zdroje jsem využívala online. Dále jsem používala *Slovník nespisovné češtiny* od Jana Huga.

2.2 Popis respondentů

Výzkumu se zúčastnilo 12 respondentů, mezi které jsem zařadila muže i ženy spadající do různých věkových kategorií. Respondenti dosáhli různého vzdělání, někteří stále studují a někteří již pracují, a to v různých odvětvích. Nejmladšímu respondentovi je 20 a nejstaršímu 55 let. Všichni se narodili v Kroměříži nebo zde strávili většinu svého života.

Prvnímu respondentovi LB je 21 let. V Kroměříži se narodil a žil do svých 19 let. Vystudoval Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži a nyní studuje prvním rokem na Masarykově univerzitě v Brně sociologii a psychologii.

Druhou respondentkou je MT, které je také 20 let a stejně jako první respondent se narodila a žila v Kroměříži do 19 let, kde také vystudovala Arcibiskupské gymnázium. Nyní studuje prvním rokem v Brně na Fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií.

LV se narodila ve Veselí nad Moravou a má 22 let. V dětství se přestěhovala se svou rodinou do Kroměříže, kde vystudovala Střední pedagogickou školu a nyní studuje na Univerzitě Palackého v Olomouci a chce se stát učitelkou ruského jazyka.

Respondentka KK má 22 let a narodila se v Přerově. V raném dětství se její rodina přestěhovala do Kroměříže, kde žila do svých 19 let a poté se přestěhovala do Brna, kde nyní studuje na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity.

Další mluvčí je KR, které je 22 let. Narodila se v Kroměříži, kde žila do svých 19 let. Poté začala studovat v Olomouci na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého, kde letos získala bakalářský diplom.

Respondentka HC má 22 let, narodila se v Havířově a v pěti letech se přestěhovala do Olomouce. V Kroměříži vystudovala základní i střední školu a v Olomouci nyní získala bakalářský titul.

Respondent TP, 22letý, se narodil v Dobromilicích, kde žil do svých 5 let. Poté se přestěhoval do Kroměříže, kde vystudoval Arcibiskupské gymnázium a odstěhoval se do Olomouce, kde studuje na Cyrilometodějské teologické fakultě na Univerzitě Palackého.

Respondentovi TB je 26 let, narodil se a žije v Kroměříži. Vystudoval gymnázium ve Zlíně a nyní studuje Univerzitu Tomáše Bati tamtéž.

Respondentka PŘ se narodila v nedaleké vesnici Rataje a má 26 let. Studovala v Kroměříži a nyní zde pracuje jako asistent pedagoga a zároveň si dodělává vysokou školu v Olomouci.

Další 24letá respondentka JH žila do svých 19 let v Kroměříži a poté se přestěhovala do Brna, kde žije dodnes. Vystudovala zde Masarykovu univerzitu na Fakultě sociálních studií obor Mediální studia a žurnalistika.

Respondentka JO má 50 let a do svých 20 let žila v nedalekém Zlíně. Pak se přestěhovala se svým manželem do Kroměříže, kde žije dodnes a pracuje zde jako prodavačka v místním supermarketu.

Respondentka DN, 55letá, se narodila a žije v nedaleké vesničce Bezměrov, ale v Kroměříži vystudovala Střední pedagogickou školu a nyní pracuje jako vychovatelka ve školní družině na Základní škole Zachar v Kroměříži.

2.3 Analýza

Otázka č. 1 – Jak vyjádříte, že někdo uvedl v činnost žárovku?

- Zaznamenané odpovědi: **rožnout** (7), **rozsvítit** (6), **rozžít** (2).

Na tuto otázku nejvíce respondentů odpovědělo slovem **rožnout**, které používají aktivně. Podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) je slovo *rožnout* etymologicky vázané na rozžhávání hořlavých hmot, ale na rozsáhlém území se toto slovo generalizuje. Tento výraz se také vyskytuje v diplomové práci Denisy Poláchové (2019, [cit. 2021-07-15]), která zkoumala centrální podskupinu středomoravského nářečí. Konkrétně analyzovala běžnou mluvu lidí žijících v Čechách pod Kosířem. Ty jsou vzdálené zhruba 50 km od Kroměříže. U této otázky zaznamenala i slovo *rožnót*, u kterého došlo k monoftongizaci diftongu. Tento jev je však typický pro centrální podskupinu, a proto se v mých odpovědích nevyskytl.

Dále se početně objevovalo slovo **rozsvítit**, které je podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) progresivní a je zachyceno ve všech českých městech a ve většině měst moravských. Dva respondenti staršího věku dále uvedli zastaralé slovo **rozžít**, používají jej však pouze pasivně, protože ho slyšeli od svých rodičů a prarodičů. Podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) pochází ze staročeského slova *žéci* a je stejně jako slovo *rožnout* spojeno s rozžháváním hořlavých hmot.

Otázka č. 2 – Jak se říká prohlubni na silnici/cestě?

- Zaznamenaná odpověď: **jama** (9), **díra** (9) **jáma** (8), **d'uzna** (4), **džuzna** (4).

Pojmenování **jáma** je typické pro Čechy, ale nově proniká i do moravských měst. Výraz **jama** se naopak používá na Moravě a je zde použita krátkost samohlásky, což je typický středomoravský rys. Výraz **díra** se vyskytuje rozptýleně po celém území (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Okolo devíti respondentů by použilo tyto názvy. Dále se v odpovědích vyskytovaly výrazy **d'uzna** a **džuzna**, které jsou obsaženy i v *Hugově slovníku*. Tyto výrazy jsou však už méně frekventované.

Otázka č. 3 – Jak se řekne, když se někdo tváří nevlídně/zachmuřeně?

- Zaznamenaná odpověď: **mračit se** (12), **kabonit se** (9), **škňúřit se** (3).

Na celém území se vyskytuje výraz **mračit se** (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). Uvedli jej také všichni respondenti. Od tohoto slova je i v *Dialektickém slovníku moravském* výraz *mračna*, což představuje ženu, která se mračí (Bartoš, 1906, s. 206). Dále devět dotazovaných zmínilo výraz **kabonit se**, který je doložen v severovýchodních Čechách a na Moravě (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-

07-01]). Etymologové jako Holub a Lyer ve starším slovníku zmiňují, že se dříve používalo i sloveso *kabousit*, ze kterého se nejspíše utvořilo sloveso *kabonit* (Český rozhlas, 2003, [cit. 2021-07-01]).

Tři respondenti také uvedli slovo **škňúřit se**. Tito respondenti mají totiž příbuzné na Valašsku. Výraz **škňúřit se** ve významu *ošklíbat se* je uveden i v *Dialektickém slovníku moravském*, kde najdeme i *škňúrat* ve významu *stonavě brečet* (Bartoš, 1906, s. 424).

Otázka č. 4 – Jak říkáte zapínání v klínu kalhot? Někdo má rozepnutý...

- Zaznamenané odpovědi: **poklopec** (8), **punt** (4), **zip** (4).

Nejvíce respondentů užívá výraz **poklopec**. „*Poklopec* je rozparek v přední horní části pánských kalhot, zapínaný na knoflíky, řidčeji se užívá i výraz *poklop*,“ (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). Slovo **punt** má několik významů: může jít o nářeční název pro pánskou vestu nebo součást ženského kroje, vkládanou mezi nedopjaté přednice šněrovačky nebo živůtku. Třetí význam je právě nářeční výraz pro *poklopec* (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). Výraz *punt* by použili pouze čtyři lidé. Tento výraz je přejat z němčiny ze slova *Bund*, což znamená „vsazený úzký pruh, který nahore objímá košili,“ (Slovácko na dlani, 2021, [cit. 2021-07-01]). Slovo **zip** zvolili čtyři respondenti. „*Zip* je uzávěr spojující dvě části pomocí do sebe zapadajících zoubků a jezdce,“ (ASCS, 2012, [cit. 2021-07-01]).

Otázka č. 5 – Jak nazvete silný, prudký či vydatný déšť?

- Zaznamenané odpovědi: **liják** (11), **průtrž** (7), **slejevák** (7), **lijavec** (4).

„**Liják** je krátce trvající prudký déšť,“ (PSJČ, 1935–1957, [cit. 2021-07-01]). Tento výraz aktivně používá 11 lidí. Slovo *liják* se vyskytuje téměř na celém území a dále se tento výraz diferencuje (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Kromě výrazu *liják* se dále používá i **lijavec**. Slovo *lijavec* by použili pouze čtyři respondenti, upřednostňoval se výraz *liják*. Tyto výrazy (*liják*, *lijavec*) jsou užívány ve spisovném jazyce. Slovo **slejevák** zaznělo od sedmi respondentů, je nesouvisle doložen z celých Čech s drobnými přesahy na jižní a severozápadní Moravu (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). *Slejevák* je obecně český výraz s expresivním zabarvením stejně jako výrazy *ced'ák* nebo *plavák* (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Sedm respondentů by také použilo spisovné označení **průtrž** nebo *průtrž mračen*. „*Průtrž* je náhlý, velmi silný a prudký déšť,“ (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]).

Otázka č. 6 – Jak pojmenujete menšího psa?

- Zaznamenané odpovědi: **pejsek** (12), **psík** (4), **psíček** (4), **čoklík** (4), **pések** (1).

„Po celém území se užívá odvozenina od substantiva *pes*,“ (ČJA 3, 2014, [cit. 2021-07-01]). Převládající výraz **pejsek** se vyskytuje v Čechách a sahá až na západní Moravu. Všichni účastníci průzkumu uvedli jako první slovo *pejsek*, které aktivně používají. Většinou v dubletě se vyskytuje i výraz **psík**, ve východomoravském nářečí se používá i výraz **psíček** (ČJA 3, 2014, [cit. 2021-07-01]). Slova *psík* a *psíček* se v dotazníku také několikrát opakovala, ovšem nebyla tak častá jako výraz *pejsek*. Na území centrální Moravy se vyskytuje obměna *psejk*, nebo *psék* (ČJA 3, 2014, [cit. 2021-07-01]). Pouze jeden respondent uvedl i výraz **pésesek**. *Psík* také může na Valašsku znamenat malou trénožku jedlovou, na které se kují koně (Bartoš, 1906, s. 344–345).

Tři respondenti aktivně používají slovo **čoklík**. Jde o zdobnělinu od slova *čokl*, což je označení pro menšího psa (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). Již český spisovatel Ignát Herrmann napsal ve své povídce *Takový byl čokl* (1928), že slovo *čokl* mu připadá jako zdobnělina a působí na něj cikánsky. Profesor Zubatý odpovídá spisovateli teorií, že slovo *čokl* je zdobnělina od německého *Scheck*, což znamená strakaté zvíře. Zdobňovací přípona *-l* není česká, jejím prameništěm je Vídeň, kde se vyskytuje v důvěrné konverzaci, zejména pak s dětmi a se psy. Z Vídně přešlo mnoho podobných slov do Prahy i do dalších měst. (Naše řeč, 1929, [cit. 2021-07-01]) Český lingvista František Oberpfalcer později zmiňuje ve *Sborníku filologickém*, že *čokl* je původu cikánského. (Český rozhlas, 2004, [cit. 2021-07-01]) Samotné slovo *čokl* je respondenty vnímáno velice hanlivě, ovšem jeho zdobnělinu *čoklík* již vnímají pozitivně a označili by tak malého psa v kladném smyslu.

Otázka č. 7 – Ekvivalent pro dospělou osobu ženského pohlaví.

- Zaznamenané odpovědi: **žena** (12), **ženská** (10), **baba** (4), **paní** (4), **roba** (2).

Substantivum **žena** zaznívalo v dotaznících velmi často, každý respondent jej zmínil jako první. Slovo **paní** by respondenti řekli spíše ve spojení s příjmením a také uvedli, že samotné označení *paní* používají spíše děti. Výraz **ženská** se také často objevoval. Respondenti většinou uváděli, že slovo *ženská* by použili v domácím prostředí buď v komunikaci s rodinou, nebo přáteli, ale na veřejnosti by použili spíše *žena*, protože *ženská* by mohlo být někým chápáno jako lehce expresivní vyjádření. Ovšem fonetickou podobu *žencká* by z respondentů aktivně nepoužil nikdo, tento výraz je typický pro Čechy. Hranice mezi těmito výrazy je ostrá. (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01])

Dva respondenti také uvedli výraz **roba**. ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) uvádí, že označení *roba* bývá mimo oblast slezského nářečí chápáno spíše pejorativně a je užíváno starší generací. Dále v řadě východomoravských nářečí najdeme, že uvedené slovo označuje také ženu, která opustila svého manžela nebo žije v nemanželském svazku. Z dotazníků vychází, že označení *roba* by

použili jen starší respondenti, aktivně pouze jen jako pejorativum. Záletník, který chodí za robama, se nazývá *rob'ák* nebo *robař* (Bartoš, 1906, s. 358).

Výraz **baba** uvedli čtyři respondenti s tím, že by ho použili jak neutrálně, tak i expresivně. Zmíněné slovo je v neutrálním pojetí omezeno na pruh česko-polského nářečí, kde navazuje na oblast v Polsku (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). Na Laších znamená tento výraz vdanou ženskou a manželku zvláště beze vší příhany (Bartoš, 1906, s. 8). Dialektický slovník moravský také uvádí, že je označení používáno jako přívlastek ve významu *zbabělý* (*To je baba chlap.*) nebo představuje velikou kulatou buchtu (*Selka schovala vdolky a baby.*) (Bartoš, 1906, s. 8).

Otázka č. 8 – Ekvivalent pro dospělou osobu mužského pohlaví.

- Zaznamenaná odpověď: **chlap** (11), **pán** (7), **muž** (7), **týpek** (6), **strýc** (1).

Podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) byla zjištěna dvě základní pojmenování pro dospělého člověka mužského pohlaví, a to **chlap** a *mužský* a regionální ekvivalent **strýc**. Jeden respondent uvedl slovo *strýc* jako ekvivalent pro dospělou osobu mužského pohlaví, ovšem doplnil, že jej považuje za expresivní a použil by ho jen ve výjimečných situacích. Substantivum *chlap* uvedla většina respondentů. V *Dialektickém slovníku moravském* se dále uvádí výrazy *chlapák*, *chlapán*, *chlapec* ve významu dospělého jinocha a *chlapina* ve významu hezký a statečný chlapík. Žena, která je záletnice, se pak na Valašsku nazývá *chlapěna* (Bartoš, 1906, s. 116–117).

Slovo *mužský* naopak neuvedl nikdo, respondenti jej nepoužívají a zdá se jim zastaralé, nebo expresivní. Výraz *mužský* ustupuje a zejména u mladších mluvčích přestává být jediným protějškem feminina *ženská* (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]).

ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) vyloučil z mapování substantiva **muž** a **pán**, která pronikají ze spisovného jazyka především do mluvy mládeže. Tato slova uvedla skoro polovina respondentů, ale zároveň dodali, že na ně působí moc oficiálně a rozhodně by je nepoužili v hovoru s přáteli nebo rodinou, to by řekli substantivum *chlap*.

Jako další se u této otázky objevovalo slovo **týpek**, které by použilo šest respondentů. ČNK (1994, [cit. 2021-07-01]) uvádí, že označení *týpek* se používá převážně ve východomoravské skupině, kde je relativní frekvence jeho použití 36,84 ipm. Respondenti uvedli, že substantivum *týpek* většinou vnímají zcela neutrálně a bez expresivního zabarvení.

Otázka č. 9 – Jak řeknete, když prudce a bolestivě narazíte do nějakého předmětu?

- Zaznamenaná odpověď: **bouchnout se** (11), **třísknout se** (7), **udeřit se** (5), **praštit se** (5), **bacit se** (5), **bóchnót se** (4), **drgnout se** (4).

Nejfrekventovanější odpovědí bylo slovo **bouchnout se**. Z toho někteří respondenti řekli, že jej používají aktivně, ale že by spíše použili podobu **bóchnót se**, kde proběhla středomoravská monoftongizace z *ou* > *ó*. Sloveso **udeřit** je podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) i podle ČNK (1994, [cit. 2021-07-01]) velmi typické pro středomoravskou skupinu, dále ještě existuje hlásková podoba *uderit se*, která pokrývá východní polovinu Moravy se severním Boskovickem a Zábřežskem (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). Ovšem ani jeden respondent aktivně nepoužívá sloveso *uderit se* a ani ho nikdy neslyšel od svých rodičů či prarodičů.

Dále sedm dotazovaných by aktivně použilo slovo **třísknout se**. Podle ČNK (1994, [cit. 2021-07-01]) se sloveso *třísknout* používá ve východomoravské skupině, kde je relativní frekvence 8,67 ipm. Ve středomoravské skupině se zmíněné sloveso vyskytuje taktéž, ovšem jen s relativní frekvencí 2,98 ipm. Respondenti uvedli, že jej vnímají jako velmi expresivní a kdyby se měli vyjádřit spíše neutrálně, použili by sloveso *bouchnout se* nebo *praštit se*. Sloveso **praštit** je nejvíce frekventované v západočeské skupině, kde je relativní frekvence 24,95 ipm, ve Středočeské skupině je relativní frekvence tohoto slovesa 22,34 ipm (ČNK, 1994, [cit. 2021-07-01]) Většina respondentů jej používá aktivně.

Sloveso **bacit** uváděli respondenti jen párkrát, a to za dodatku, že ho používají jen při řeči s dítětem. Dotazovaní jej znají od svých rodičů či prarodičů nebo ze starších pohádek. Slovo **drgnout** uvedli čtyři respondenti, jejichž rodiče či prarodiče jsou původem z Valašska. Zmíněné sloveso používají spíše jen v rodinném kruhu, přenáší se ze starší generace, protože jim konvenuje expresivita a znělost tohoto slova. Také zmínili, že jej používají zejména, když se uhodí o něco do hlavy, v jiných případech ne.

V Dialektickém slovníku moravském se také najdeme výraz *zingat* nebo *zingnút*. *Zingat* znamená *bušit*, výraz *zingnút* zase *udeřiti něčím tvrdým, až zasviští vzduchem*. Na západní Moravě se vyskytuje podobný výraz *zinkat* ve významu *bíti něčím tvrdým* (Bartoš, 1906, s. 545).

Otázka č. 10 – Jak říkáte opuchlině vytvořené zpravidla po úderu?

- Zaznamenaná odpověď: **boule** (12), **hrča** (9), **hrbol** (2).

Nejvíce respondentů aktivně používá slovo **boule**. Boule je většinové a progresivní pojmenování. Na západní Moravě se používá výraz *bóla* (Bartoš, 1906, s. 21). Skoro všichni také uvedli výraz **hrča**. Ten má největší územní rozsah na východní Moravě a ve Slezsku (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). Význam *hrča* (m.) se používá na Zlínsku a představuje osobu, která mluví rychle a hrkotavě (Bartoš, 1906, s. 106). Pouze dva účastníci průzkumu také zmínili název **hrbol**. Zmíněné pojmenování je zaznamenáno na jižní Moravě a dále směrem na Prostějov (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]).

Otázka č. 11 – Jak nazvete hluk způsobený úderem? To byla ale ...

- Zaznamenaná odpověď: **rana** (12), **rána** (10), **šleha** (9), **šupa** (5), **šlupka** (5).

„Valná část slov, která vystihuje tento děj, jsou silně expresivní, a to buď svou metaforičností (bomba, pecka, prda), nebo stránkou slovotvornou (petelice k petarda), nebo konečně i hláskovým skladem (šlupka, rana),“ (Naše řeč, 1978, [cit. 2021-07-01]). Slovo **rána** používá deset respondentů a jeho hláskovou variantu **rana** dvanáct respondentů. Stejně jako u slova *jama* (viz otázka 2.) se zde projevuje moravská krátkost. Dále se objevovaly výrazy dvouslabičné v ženském rodu jako například **šupa**, **šleha**, **šlupka**.

Otázka č. 12 – Co si vezmete, chcete-li vozit zeminu, stavební materiál apod.? (Jedná se o pomocníka s jedním kolem a s dvěma držadly po ruce.)

- Zaznamenaná odpověď: **kolečka** (12), **kolečko** (3), **táčky** (2), **trakař** (1).

„Náradí s jedním kolem a držadly k ruční dopravě písku, cihel, apod.“ (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). Ve většině Čech se vyskytuje výraz **kolečko**. Zhruba ve východní polovině středomoravského a v jižním úseku východomoravského nářečí se vyskytuje forma **kolečka** (ČJA 3, 2014, [cit. 2021-07-01]). Toto tvrzení se potvrdilo i v dotaznících. Všichni respondenti používají výraz *kolečka* místo *kolečko*. Stejně výsledky se potvrdily i v analýze Denisy Poláchové (2018, [cit. 2021-07-15]), pouze dva mluvčí použili aktivně *kolečko* a výrazně převažovalo slovo *kolečka*.

Ve Slezsku a v severní a střední části východomoravského nářečí byl také zaznamenán výraz **táčky**. Výraz *táčky* byl uveden dvěma lidmi, ti mají příbuzné na Valašsku, kde jej používají. Jeden člověk také aktivně říká slovo **trakař**. SSJČ (2011, [cit. 2021-07-01]) uvádí, že jde o náradí s jedním kolem s nakládací plošinkou z příček k ruční dopravě menších nákladů. Trakař je tedy bez korby a většinou je vyroben ze dřeva. V *Dialektickém slovníku moravském* je také uveden výraz *tragaľ*, který se užívá na Valašsku (Bartoš, 1906, s. 448). *Tragač* je také velikonoční řehtačka (Bartoš, 1906, s. 447).

Otázka č. 13 – Jakým kuchyňským náčiním přemístujete polévku na talíř?

- Zaznamenaná odpověď: **šufánek** (12), **naběračka** (7), **šufan** (4), **žufánek** (2), **sběračka** (2), **žufan** (2).

Výraz **naběračka** uvedlo sedm lidí a **sběračka** pouze dva lidi. Etymologicky se mezi těmito dvěma slovy jeví menší rozdíl. Sběračka je nástroj na sbírání z povrchu a naběračka nabírá z celého obsahu nádoby. V dnešním běžném úzu se však od sebe výrazně nerozlišují a ani sami respondenti nedokázali přesně vysvětlit, jaký je mezi nimi rozdíl (Naše řeč, 1976, [cit. 2021-07-01]).

Šufan, **šufánek** nebo také **žufan** a **žufánek** jsou typické pro středomoravskou a východomoravskou skupinu. Tyto výrazy lze vyvodit ze středohornoněmeckého *schuofe*. Podoby s počátečním ž jsou typické na severu a jihu moravského území a na Slovensku (Naše řeč, 1976 [cit. 2021-07-01]). Zmíněné tvrzení se potvrdilo i v dotaznících, kdy dva respondenti upřednostnili počáteční ž a použili slovo *žufan/žufánek* místo *šufan/šufánek*. Prarodiče obou těchto respondentů bydleli na Valašsku poblíž slovenských hranic, kde se částečně mluvilo česky i slovensky, a proto se tento vliv projevil i v běžné mluvě. Denisa Poláková zaznamenala ve své diplomové práci (2019, [cit. 2021-07-15]) stejný výraz *šufánek*, ale podoba s počátečním ž- se u ní neobjevila ani jednou. Místo toho respondenti z Čech pod Kosířem používají slovo *šofánek*.

Otázka č. 14 – Jak říkáte podélné prohlubni na okraji cesty/silnice?

- Zaznamenaná odpověď: **příkop** (9), **škarpa** (8), **pangejt** (7), **rigól** (5), **strouha** (5), **příkopa** (5).

„Příkop je protáhlá umělá prohlubeň v půdě,“ (SSJČ, 2011, [cit. 2021-07-01]). V dotazníku devět lidí uvedlo, že by použili slovo **příkop** (m.) a pět lidí **příkopa** (f.). Pro Moravu a Slezsko je nejčastější pojmenování slovo *příkopa*, které je rozšířené téměř po celé Moravě. V pruhu podél toku řeky Moravy a na severním okraji východomoravského nářečí se vyskytuje také hlásková varianta *kříkopa*. Poslední výraz nikdo z mých respondentů nepoužil. Někteří uvedli, že jej znají pouze pasivně. Výraz **škarpa** je příznačný pro středočeskou nářeční oblast a na Moravě se nachází rozptýleně v dubletě se slovem *příkopa* (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Z dotazníků vyplývá, že *škarpa* je frekventovanější než *příkopa*.

Slovo **rigól** pochází z německého *Rigole* a to zase z francouzského *rigole*, což znamená *strouha*. Jde o větší nerovnost na cestě (Hugo, 2020, s. 370). Objevuje se rozptýleně v Čechách i na Moravě (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Slovo *rigól* by aktivně použilo pět lidí. Stejně jako výraz **strouha**. *Pangejt* je okraj silnice nebo krajnice. Slovo pochází z německého *Bankett*, což znamená také krajnice, a z francouzského *banquette* – lavička (Hugo, 2020, s. 313).

V diplomové práci Aleny Federové (2019, s. 68), která se zaměřuje na běžnou mluvu v Českých Budějovicích, se také objevují tyto názvy. Nejfrekventovanější je na Českobudějovicku výraz *škarpa* a *pangejt/pankejt* a další slovo *příkop*. Z toho vyplývá, že tyto názvy jsou rozšířené zejména po celé republice a nejsou to typické středomoravské jevy.

Otázka č. 15 – Jak říkáte točitému úseku cesty/silnice?

- Zaznamenaná odpověď: **zatáčka** (12), **zákruta** (3).

Na tuto odpověď zaznělo u všech respondentů slovo **zatáčka**, odvozené od sloves *zatáčet* a *zatočit*. Je spisovné a vyskytuje se takřka na celém území českého národního jazyka (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Pouze tři lidé dále uvedli slovo **zákruta**. Podle ČJA 2 (2012, [cit. 2021-07-01]) se na východní polovině Moravy a ve slezských dialektech nachází pojmenování *zákrut*, *zákruta* nebo *krut*. To se potvrdilo i v dotaznících, ovšem všichni respondenti používají především slovo *zatáčka*.

Otázka č. 16 – Jak se říká mělké prohlubni s vodou na chodníku/silnici?

- Zaznamenaná odpověď: **kaluž** (10), **louže** (8), **kaluže** (2).

Nejvíce respondentů odpovědělo na tuto otázku výrazem **kaluž**. Tato podoba slova bývá na Moravě často zaznamenaná (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Pouze dva respondenti uvedli výraz **kaluže**. Největší relativní frekvence slova *kaluže* byla v moravském pohraničí, a to 35,41 ipm (ČNK, 1994, [cit. 2021-07-01]). V *Dialektickém slovníku moravském* je také výraz *kaluha*, který se používá na Hané (Bartoš, 1906, s. 137). Slovo **louže** zmínilo osm respondentů a jeho relativní frekvence byla nejvyšší v česko-moravském přechodném pásu.

Otázka č. 17 – Jak nazvete namrzlou či zledovatělou vodu na cestě, která je pak kluzká?

- Zaznamenaná odpověď: **náledí** (12), **námraza** (8), **ledovka** (8), **ledovice** (7), **sklínka** (2).

Podle ČJA 2 (2012, [cit. 2021-07-01]) je na většině území zachyceno pojmenování s kořenem *led-*. Výraz **náledí** se vyskytuje na podstatné části středočeského, jihočeského, česko-moravského a středomoravského nářečí (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Všichni účastníci průzkumu aktivně používají výraz *náledí* a tohle slovo zmínili vždy jako první. Od něj se dále vytvářejí varianty *ledovatka*, **ledovka**, *ledůvka* nebo **ledovice** (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Výraz *ledovice* se používá ve střední a nejsevernější části východomoravského nářečí a v navazujícím východním úseku středomoravského nářečí (ČJA 2, 2012, [cit. 2021-07-01]). Tvrzení potvrdil náš dotazník, kde slovo *ledovice* aktivně používá sedm respondentů a *ledovka* osm respondentů. V *Dialektickém slovníku moravském* také najdeme *louhot* ve významu *náledí* (Bartoš, 1906, s. 186).

Druhá skupina slov označující náledí má kořen *mrz-/mraz-*. Rozptýleně v celých Čechách, na Moravě byly zachyceny různé výrazy s kořenem *kluz-/klouz-*. Osm respondentů uvedlo, že aktivně používají výraz **námraza** a zároveň všichni řekli, že slova jako *oklouzka*, *kluzavka* apod. nepoužívají. Dva respondenti říkají také **sklínka** podle slova sklo a jeho podobnosti k náledí.

Otázka č. 18 – Jak se říká kruhovitě stavbě vyhloubené do země, z níž se čerpá voda?

- Zaznamenaná odpověď: **studna** (12), **studně** (3).

ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) uvádí, že základní územní protiklad vytváří pojmenování *studna* a *studně*. Všichni respondenti zvolili jako první výraz **studna**. Slovo *studna* se objevuje jako základní v západní polovině Čech a roztroušeně i jinde po Čechách, proniká také do městské mluvy (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). Podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) se slovo **studně** vyskytuje ve východní polovině Čech a po celé Moravě, kde funguje jako jediný název. Ovšem během analýzy jsem zjistila, že výraz *studně* by použili pouze tři lidé, ostatní upřednostňují *studna*.

Otázka č. 19 – Jak se říká přihrádce ve stole/skríni?

- Zaznamenaná odpověď: **šuplík** (12), **zásuvka** (6), **šuple** (4), **šufle** (3), **šuflík** (1).

Výraz **šuplík** byl nejfrekventovanější u všech respondentů. S tímto slovem by dále někteří použili i **šuple**, **šufle** nebo **šuflík**, ale pouze v domácím prostředí. Výraz **zásuvka** vnímají všichni respondenti za příliš spisovné a v běžné řeči by jej spíše nepoužili.

Podle Hugova slovníku (2020, s. 440–443) mají výrazy *šuple/šufle* několik významů. *Šufle*, neboli šuplík, je označení pro zásuvku. *Šufle* je také brněnský výraz pro boty – šufleta. Tohle slovo pochází z německého *Schublade*, kde *schieben* znamená posouvat (odtud tvar *schub-*) a *Lade* se překládá jako *zásuvka*. Zmíněný význam může být i vulgární, v německém argotu je *Schublade* ženské přirození. Slovo *Schieben* se také v argotu vztahuje k pohlavnímu styku (Hugo, 2020, s. 440).

Výraz *šuple*, který uvedli čtyři respondenti, může představovat zásuvku/šuplík, brněnský výraz pro postel nebo pro *dívku/holku*. „V divadelním slangu může tento výraz znamenat osvědčený herecův rejstřík, který se pohotově vytáhne jako šuple,“ (Hugo, 2006, s. 349).

Otázka č. 20 – Jak se nazývá předmět, s nímž miminka třesou, aby se zabavila?

- Zaznamenaná odpověď: **chrastítko** (11), **hrkátko** (8), **hrklávka** (2), **chřestítko** (1).

Nejvíce respondentů uvedlo slovo **chrastítko**, což je spisovný výraz pro tento předmět, je mnohem frekventovanější než **chřestítko**, které se v dotazníku objevilo pouze u jednoho respondenta. Označení **hrkátko** je také rozšířené v oblasti středomoravské skupiny (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]).

Jediný výraz, který byl v ženském rodě, je **hrklávka**, který použili dva respondenti, jejichž rodina pochází ze Zlínského kraje. V ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) se uvádí, že slovo bylo několikrát použito například v oblasti Mysločovic, Klečůvky nebo Újezdu, což jsou vesnice nacházející se ve Zlínském kraji, a proto jej respondenti znají a aktivně používají. Tento výraz je i v *Dialektickém slovníku moravském* (1906, s. 107), kde má *hrkl'ávka* několik významů. *Hrkl'ávka*

může být velikonoční řehtačka, rolnička nebo jablko toho jména, ve kterém hrkají jádra (Bartoš, 1906, s. 107–108).

Otázka č. 21 – Jak se nazývá předmět, který mají miminka pro uklidnění v puse?

- Zaznamenaná odpověď: **dudlík** (12), **dudel** (10), **cumel** (10), **cumlík** (4), **šidítko** (4).

Většina respondentů odpověděla slovem **dudlík** a **dudel**. Oba tyto výrazy používají aktivně a nevidí v nich žádný rozdíl. Slovo *dudel* se objevuje rozptýleně zejména v moravských městech (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]).

Slovo **cumel** uvedlo deset respondentů a podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) se tento výraz vyskytuje na celé Moravě a ve Slezsku. Ovšem jeho variantu **cumlík** uvedli už jen čtyři respondenti.

Nikdo z respondentů nezmínil *dudlák*, *cumlák* nebo *šid'ák*, i když ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) zmiňuje rozšíření přípony -ák, výraz **šidítko** by aktivně použili jen čtyři respondenti. Ostatní jej buď nikdy neslyšeli, nebo ho jednoduše aktivně nepoužívají.

Otázka č. 22 – Jak pojmenujete nedospělou ženu?

- Zaznamenaná odpověď: **holka** (12), **děvče** (10), **holčina** (6), **cérka** (6), **děvčice** (5).

ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) uvádí, že interdialektický výraz **holka**, který je běžný v Čechách, proniká do mluvy městské mládeže na Moravě. Šest respondentů by navíc použilo i variantu **holčina**. Slovo **děvče**, které je podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) typické téměř pro celou Moravu, uvedlo deset respondentů s tím, že by spíše použili slovo *holka*. Pět respondentů by zvolilo variantu **děvčice**, která je rozšířená na Slovácku (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]), a šest respondentů by použilo kromě slov *holka* nebo *děvče* i **cérka**, což je výrazný východomoravský dialektismus (ČJA 1, 2012, [cit. 2021-07-01]). V *Dialektickém slovníku moravském* jsou zaznamenána také slova *děvinka*, *děvoja*, *děvucha*, všechny vyjadřují nedospělou ženu (Bartoš, 1906, s. 56).

Otázka č. 23 – Jak pojmenujete nedospělého muže?

- Zaznamenaná odpověď: **kluk** (12), **chlapec** (9), **ogar** (5), **ogara** (1).

Podle ČJA 1 (2012, [cit. 2021-07-01]) je nejrozšířenější slovo **kluk**, **chlapec** a *hoch*, což se i potvrdilo v dotaznících. Nejvíce respondentů uvedlo jako první *kluk* a větší polovina také *chlapec*. Slovo *kluk* je zobecnující interdialektické označení, které se uplatňuje téměř na celém území. Výraz *hoch* by respondenti nepoužili vůbec, protože působí zastarale. Podle *Dialektického slovníku moravského* (1906, s. 99) je označení *hoch* rozšířené na západní Moravě a na Laších se používá

synci. Jinde jej najdeme v jednotném čísle, *synek*, anebo ve zdobném tvaru, *syneček* (Bartoš, 1906, s. 99).

Dále se pak často vyskytoval regionalismus **ogar**, s morfologickou obměnou **ogara**, který je typický pro východomoravskou skupinu, a respondenti, kteří jej používají, zmínili, že se s tímto slovem setkali zejména ve škole, kde ho používali spolužáci, kteří přijeli studovat do Kroměříže z Valašska. Jinde je zmíněný výraz buď neznámý, nebo je vnímán jako nadávka (např. v Příboře). Dále se užívají názvy jako *ogarča*, *ogarček* nebo *ogarec* (Bartoš, 1906, s. 255).

Otázka č. 24. – Jak pojmenujete neupravenou a nepořádnou ženu?

- Zaznamenaná odpověď: **špindíra** (9), **šmudla** (8), **cuchta** (5), **flundra** (4), **cácorka** (4), **mand'a** (1).

Cuchta, nebo *cuchtle* je vulgární označení pro ženu, která je nepořádná nebo často střídá sexuální partnery (Hugo, 2020, s. 90). Tento výraz, společně s dalšími, aktivně používá pět respondentů. Slovo *cuchta* pravděpodobně pohází z německého nářečního výrazu *Zuchtel*. Je pravděpodobné, že původně přejatý tvar byl *cuchtle* a až v češtině se utvořil výraz *cuchta* (Hugo, 2020, s. 90).

Slovo **cácorka** označuje energickou dívku, ovšem někdy je tento výraz používán jako vulgární označení pro neupravenou ženu (Hugo, 2020, s. 82). *Cácorka* je lidový název pro ptáka konipáska, který třese svým klínovitým ocáskem a vrtí hlavičkou (PSJČ, 2007–2008, [2021-07-01]). Slovo *cácorka* se skládá ze slova *cácat*, tedy houpat/vrtět a z přípony *-orka* snad podle *sý-korka* (Hugo, 2020, s. 82). Čtyři respondenti uvedli, že by použili slovo *cácorka*, které vnímají jako hanlivé, avšak zdobnělinu (*cácorka*) už nevnímají negativně.

Dále respondenti zmínili **špindíra** a **šmudla**. Výraz *šmudla* může také označovat pouliční holku a je z německého *Schmuddel*, což znamená špína. Výraz **flundra** by aktivně použili čtyři lidé. Tento název pochází z němčiny a může mít až tři různé významy, např. vulgární název pro ženu běžící za muži (běhnu). Také může expresivně znamenat *cár* (*byl ho, až z něho flundry lítaly*). Slovo *flundra* se také užívá v rybářském slangu a označuje se tak ryba platýs bradavičnatý (PSJČ, 2007–2008, [cit. 2021-07-01]). V Dialektickém slovníku moravském je také zaznamenáno *f'landra* ve významu *coura* (Bartoš, 1906, s. 77).

Výraz **mand'a** pro hanlivé označení ženy by použil pouze jeden respondent. Tento výraz jsem nenalezla v žádném slovníku, ale domnívám se, že by mohl být odvozený od slova *manda*. Původní význam je žena kyprých tvarů, vychází ze slova *mandalena* (nevěstka), což je narážka na biblickou Magdalenu (Hugo, 2020, s. 254).

V *Dialektickém slovníku moravském* (1906, s. 429) se uvádí název *šmotrcha* (m.) ve významu nešika a výraz *šmurajda* (m., f.), což znamená ušmouraný, špinavý člověk. Tyto názvy se ale používají obecně u člověka, nejsou typické pro ženu.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat běžnou mluvu v městě Kroměříž a jejím okolí. Ta je umístěna na hranici dvou nářečních skupin. Pouze několik kilometrů od města se nachází východomoravská skupina a v okolních vesnicích se také mluví dolským nářečím. Zkoumáním jsem chtěla zjistit, v jaké míře se v běžné mluvě lidí na Kroměřížsku projevují nářeční rysy středomoravské skupiny a jak jsou respondenti ovlivněni východomoravským nářečím. Provedla jsem nářeční sondu v podobě dialektologického dotazníku, z jehož výsledků mohu vyvodit určité závěry.

Stanovila jsem si hypotézu, že na respondenty žijící v Kroměříži působí prvky východomoravského nářečí. V první části dotazníku, kdy jsem se soustředila na původ každého respondenta, jsem zjistila, že prarodiče některých z nich pochází ze Zlínska nebo Valašska. Tito respondenti jsou tedy vystaveni východomoravskému nářečí a mohou si z něj přenášet nářeční jevy.

V Kroměříži se také nachází Arcibiskupské gymnázium a mnoho dalších středních škol, které jsou známé v celém kraji a do kterých chodí mladí lidé z okolních vesnic nebo i ze vzdálenějších měst. Studují zde mladí lidé pocházející např. ze Zlína, Valašských Klobouk, Vsetína nebo Uherského Hradiště. Tito lidé přenášejí východomoravské nářečí do těchto škol a ovlivňují tak běžnou mluvu svých spolužáků. Dále školy navštěvují lidé z okolních vesnic jako jsou Malenovice, Boršov, Střížovice nebo Kostelany. Zmíněné vesnice se nachází v úzkém pásu dolského nářečí (Bělič, 1954, s. 7). Zároveň zde studují i žáci pocházející z Kroměříže, kteří používají jak typické nářeční jevy pro východní středomoravské nářečí, tak i jevy typické pro východomoravské nářečí (např. nezúžené *é* ve slovech *poléfka*, *talířek*, *nového*).

Největší procento lidí, kteří se přistěhovali do Kroměříže, jsou osoby v produktivním věku. Faktorů, lákajících obyvatelstvo do města, je několik, např. výborná dopravní dostupnost, množství vzdělávacích institucí, velký počet sociálních služeb a množství spolků. (Kolářová, 2021, [cit. 2021-07-15])

Z dotazníků vyplynulo, že z 12 respondentů používají aktivně alespoň někteří z nich lexikální jednotky typické pro východomoravský dialekt. Někteří respondenti, když už ne aktivně, tak alespoň pasivně, znají slova jako *škňůřit se* nebo *hrča* od svých prarodičů. Většinou se u každé otázky našel někdo, kdo odpověděl slovem typickým pro východomoravské nářečí. Např. hned u třetí otázky pět respondentů odpovědělo slovem *škňůřit se/sa*. Toto slovo používají aktivně a znají ho od svých příbuzných, kteří bydlí v oblasti Valašska (konkrétně v Brumově, Horním Lidči, Luhačovicích, Štítné nad Vláří a Valašských Kloboukách). Slova jako *ogar* a *cérka* využívají hlavně mladší respondenti, kteří přišli do styku se spolužáky bydlícími ve Zlíně nebo v oblasti Valašska. Na základě přímého pozorování mohu říci, že jsou tyto výrazy ve škole využívány frekventovaně. Nutno dodat, že většinou slova typická pro východomoravské nářečí používají mladí lidé jako

expresivní, nebo vnímají výrazy z východomoravské skupiny jako expresivnější ve srovnání s těmi ze středomoravské skupiny.

Mnoho lidí po dokončení střední školy v Kroměříži odjíždí studovat na vysoké školy, a to hlavně do Brna, Olomouce a Prahy. Většinou se přibližně polovina z nich po dostudování vrací zpět do Kroměříže, najde si zde práci a založí rodinu. Druhá polovina těchto lidí pak zůstává ve městech, kde vystudovali vysokou školu.

Většina emigrantů jsou lidé středního věku, kteří odchází za lepšími pracovními příležitostmi, mladší populace za kvalitnějším vzděláním. Obyvatelé se také stěhují do satelitních obcí za účelem bydlení v rodinných domech. (Kolářová, 2021, [cit. 2021-07-15]) Je tedy důležité podotknout, že Kroměříž je město, ve kterém lidé obvykle nežijí po dobu celého svého života. Lidé se stěhují do nebo z Kroměříže v různých fázích života a z různých důvodů.

Velký počet slov, která zazněla v dotaznících jsou naopak spisovná, užívaná na území celé České republiky. Například hned v první otázce sedm lidí použilo sloveso *rozsvítit*, které je progresivní a bylo zachyceno ve všech městech České republiky a také na Moravě. Dále respondenti využívali spisovná slova jako *mračit se*, *chrastítko*, *boule*, *průtrž*, *náledí* nebo *zatáčka*. Tato slova byla použita většinou respondentů a jsou jak spisovná, tak i typická pro celé území republiky. Tento jev dokládá i Radek Šuta (2021, [cit. 2021-07-15]), který ve své bakalářské práci zkoumal nářeční slovní zásobu u mladé generace na Přerovsku. V závěru mimo jiné uvádí, že jsou v běžné komunikaci preferovány výrazy shodné se spisovným jazykem. Dále dodává, že je i přesto místní nářečí stále poměrně živé, což se potvrdilo i v mé práci.

V dotaznících zaznělo i několik moravismů a slov, která mají ostré hranice. Například se zde projevila moravská krátkost u slov *jama* a *rana*. Většina respondentů vyslovuje tato slova krátce. Avšak je možné vidět, že *jáma* a *rána*, která jsou typická v Čechách, se rozšiřují i do moravských měst a dotazovaní je užívají v podstatě stejně frekventovaně jako slova *jama* a *rana*. Dále výrazy *kolečko* a *kolečka* jsou přesně vymezené. Výraz *kolečka* jsou typická pro středomoravské nářečí a v dotaznících by všichni respondenti použili právě tento výraz. Pouze tři respondenti zvolili jako druhou možnost slovo *kolečko*, které je typické pro Čechy. Slova *rožnout* a *šufánek* také dotazovaní používají frekventovaně.

Denisa Poláchová ve své práci (2019, [cit. 2021-07-15]) uvádí, že i přes pronikání obecné češtiny a spisovného jazyka do slovní zásoby se podařilo sesbírat lexikum nářečně příznakové. Stejně jako v této práci Poláchová zaznamenala lexémy jako *rožnout*, *šufánek*, *kolečka* aj., které pokrývají většinu moravského území. Martin Kukla také potvrzuje ve své práci (2019, [cit. 2021-07-15]), že se sice obecná čeština na území středomoravského nářečí vyskytuje, ale i přes to nedochází k nivelizaci.

Na základě dotazníků lze konstatovat, že u zhruba poloviny otázek respondenti využili nářeční jev typický pro středomoravské nářečí. Slova jako *rožnout*, *šufánek* nebo *kolečka* se stále hojně používají a nedochází ke stírání těchto jevů. Zároveň se zde často objevovaly výrazy typické pro východomoravské nářečí, jak u mladších, tak i starších jedinců. Také slova obecně česká se hojně rozšiřují do měst na Moravě, avšak nenahrazují je.

SEZNAM ZDROJŮ

Monografie

Bartoš, František. *Dialektický slovník moravský I. díl*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1906.

Bartoš, František. *Dialektický slovník moravský II. díl*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1906.

Bělič, Jaromír. *Dolská nářečí*. Praha: ČSAV. 1954.

Bělič, Jaromír. *Přehled nářečí českého jazyka*. Praha. 1976.

Bogoczová, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 2. upravené vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-033-9.

Cuřín, František a kol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Učebnice pro pedagogické fakulty. Praha: státní pedagogické nakladatelství. 1971.

David, Petr a Soukup, Vladimír. *888 hradů, zámků a tvrzí České republiky*. 1. vydání. Praha: Kartografie: Soukup& David. 2002.

Holub, Zbyněk. *Dialektologická praktika (Úvod do praktické dialektologie)*. České Budějovice: Ediční středisko PF JU. 1996.

Hugo, Jan. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 4. rozšířené vydání. Praha: Maxdorf. 2020.

Chloupek, Jan. *Aspekty dialektu*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně. 1971.

Kellner, Adolf. *Úvod do dialektologie*. Praha: SPN. 1954.

Online slovníky a jazykové atlasy

Bachmannová, Jarmila. Česká nářeční skupina. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA | Nový encyklopedický slovník češtiny (czechency.org)

Balhar, Jan. Slezská nářeční skupina. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: SLEZSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA | Nový encyklopedický slovník češtiny (czechency.org)

ČJA1 = Balhar, Jan a Jančák, Pavel. Český jazykový atlas 1 [online]. 2., elektronické, opravené a doplněné vydání. Brno: Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, 2012 [cit. 2021-07-01]. ISBN 978-80-86496-67-2. Dostupné z: ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS (cas.cz)

ČJA 2 = Balhar, Jan a Jančák, Pavel. Český jazykový atlas 2 [online]. 2., elektronické, opravené a doplněné vydání. Brno: Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, 2012 [cit. 2021-07-01]. ISBN 978-80-86496-68-9. Dostupné z: [ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS \(cas.cz\)](#)

ČJA 3 = Balhar, Jan a kol. Český jazykový atlas 3 [online]. 2., elektronické, opravené a doplněné vydání. Brno: Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, 2014 [cit. 2021-07-01]. ISBN 978-80-86496-80-1. Dostupné z: [ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS \(cas.cz\)](#)

Hladká, Zdeňka. Lexikologie. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: LEXIKOLOGIE | Nový encyklopedický slovník češtiny (czechency.org)

Internetová jazyková příručka [online] Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, 2008-2021 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: Internetová jazyková příručka (cas.cz)

Kloferová, Stanislava. Dialektologie. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: DIALEKTOLOGIE | Nový encyklopedický slovník češtiny (czechency.org)

Kloferová, Stanislava. Jazykovězeměpisná metoda. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: JAZYKOVĚZEMĚPISNÁ METODA | Nový encyklopedický slovník češtiny (czechency.org)

Kloferová, Stanislava. Nářeční skupina. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: [NÁŘEČNÍ SKUPINA | Nový encyklopedický slovník češtiny \(czechency.org\)](#)

Kloferová, Stanislava. Východomoravská nářeční skupina. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: [VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA | Nový encyklopedický slovník češtiny \(czechency.org\)](#)

Nekvapil, Jiří a Nekula, Marek. Etnolekt. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: [ETNOLEKT | Nový encyklopedický slovník češtiny \(czechency.org\)](#)

Příruční slovník jazyka českého (1935-1957) [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2007–2008 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Příruční slovník a databáze lexikálního archivu \(cas.cz\)](#)

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Slovník spisovného jazyka českého \(cas.cz\)](#)

Slovo v kostce [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Slovo v kostce \(korpus.cz\)](#)

Šípková, Milena. Středomoravská nářeční skupina. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: [STŘEDOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA | Nový encyklopedický slovník češtiny \(czechency.org\)](#)

Elektronické zdroje

Buchtelová, Růžena. Dialektologie. In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017–2020 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: [Dialektologie – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](#)

Dialektologické oddělení– Ústav pro jazyk český. In: Oddělení – Ústav pro jazyk český [online]. 2021 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <https://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/dialektologicke-oddeleni/>

Novotný, Michal. Kabonit se. In: Český rozhlas [online]. 2003 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [KABONIT SE | Region \(rozhlas.cz\)](https://www.rozhlas.cz/kabonit-se)

Novotný, Michal. Do třetice čokl. In: Český rozhlas [online]. 2004 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Do třetice čokl | Region \(rozhlas.cz\)](https://www.rozhlas.cz/do-tretice-cokl)

O městě– Město Kroměříž. In: Demografie, mapy a statistiky– Město Kroměříž [online]. 2021 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <https://www.mesto-kromeriz.cz/o-meste/demografie-mapy-a-statistiky/>

Oddělení současné lexikologie a lexikografie – Ústav pro jazyk český. In: Oddělení – Ústav pro jazyk český [online]. 2021 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <https://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-soucasne-lexikologie-a-lexikografie>

Petrusek, Miloslav. Sociologie. In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017–2020 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Sociologie – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](https://cas.cas.cz/sociologie)

Slavomír Utěšený. Jaromír Bělič šedesátiletý. In: Slovo a slovesnost [online]. 1974 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2225>

Soukup Václav. Etnologie. In: Sociologická encyklopedie [online]. 2018 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Etnologie – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](https://cas.cas.cz/etnologie)

Utěšený, Slavomír. Sběračka, naběračka, odlívka, velká lžíce, šufan, žufánek, fornefla, šeblefla, šepkela. In: Naše řeč [online]. 1976 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5935>

Utěšený, Slavomír a kolektiv. Ďaha, žaha, dyha, duna, šuma aj. In: Naše řeč [online]. 1978 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6056>

Uherek Zdeněk. Etnografie. In: Sociologická encyklopedie [online]. 2018 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: [Etnografie – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](https://cas.cas.cz/etnografie)

Wurstová, Martina. Punt. In: Slovácko na dlani [online]. 2021 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <http://www.slovackonadlani.cz/index.php/slovacke-kroje/muzsky-kroj/punt>

Zubatý, Josef. Čokl. In: Naše řeč [online]. 1929 [cit. 2021-07-01]). Dostupné z: Naše řeč – Čokl (cas.cz)

Bakalářské a diplomové práce

Homolka, Ondřej. Demografický vývoj kroměřížské židovské čtvrti na přelomu 19. a 20. století [online]. Brno, 2016 [cit. 2021-07-15]). Dostupné z: <https://theses.cz/id/n1r3d2/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.

Kolářová, Štěpánka. Geodemografická charakteristika města Kroměříž [online]. Ostrava, 2021 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1gwxzv/>. Bakalářská práce. Ostravská univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jan Macháček, Ph.D.

Kukla, Martin. Pronikání obecné češtiny do středomoravských nářečí [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ve333x/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Poláchová, Denisa. Nářeční slovní zásoba obce Čechy pod Kosířem [online]. České Budějovice, 2019 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/lksdi4/>. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

Šuta, Radek. Nářeční slovní zásoba u mladé generace na Přerovsku [online]. Brno, 2021 [cit. 2021-07-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tu6xx/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jarmila Vojtová

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – dotazník

Tento dotazník jsem vypracovala na základě dotazníku vedoucího práce Štěpána Balíka pro zpracování bakalářské práce na téma *Analýza běžné mluvy v Kroměříži a jejím okolí*.

Vyplnil(a):

Datum:

Respondent(ka)

- *pohlaví:*
- *rok narození:*
- *dosažené vzdělání:*
- *oblast, z níž respondent pochází*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*
 - *kde nyní žije:*
 - *místo, kde studoval(a)/pracoval(a):*
- *oblast, z níž pocházejí rodiče*
 - *matka*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*
 - *stěhování / dlouhodobé pobyty (v kolika letech, na jak dlouho):*
 - *otec*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*
 - *stěhování / dlouhodobé pobyty (v kolika letech, na jak dlouho):*
- *oblast, z níž pocházejí prarodiče z matčiny strany*
 - *babička*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*
 - *stěhování / dlouhodobé pobyty (v kolika letech, na jak dlouho):*
 - *dědeček*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*

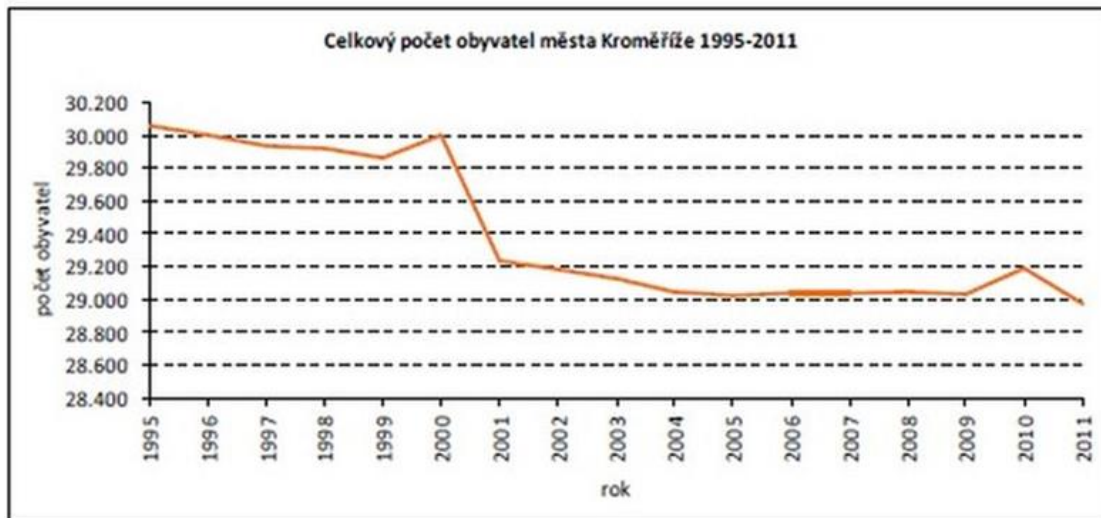
- *stěhování / dlouhodobé pobyty (v kolika letech, na jak dlouho):*
- *oblast, z níž pocházejí prarodiče z otcovy strany*
- *babička*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*
 - *stěhování / dlouhodobé pobyty (v kolika letech, na jak dlouho):*
 - *dědeček*
 - *obec:*
 - *nejbližší město (např. okresní):*
 - *stěhování / dlouhodobé pobyty (v kolika letech, na jak dlouho):*
- *případně další informace o oblastech, z nichž respondenti předci pocházejí:*

1. Jak vyjádříte, že někdo uvedl v činnost žárovku?
2. Jak se říká prohlubni na cestě/ silnici?
3. Jak se řekne, když se někdo tváří nevlídně/ zachmuřeně?
4. Jak říkáte zapínání v klínu kalhot?
5. Jak nazvete silný, prudký či vydatný déšť?
6. Jak pojmenujete menšího psa?
7. Ekvivalent pro dospělou osobu ženského pohlaví
8. Ekvivalent pro dospělou osobu mužského pohlaví
9. Jak říkáte, když prudce narazíte a bolestivě narazíte do nějakého předmětu?
10. Jak říkáte opuchlině vytvořené zpravidla po úderu?
11. Jak nazvete hluk způsobený úderem?
12. Co si vezmete, chcete-li vozit zeminu, stavební materiál apod.?
13. Jakým kuchyňským náčiním přemístíte polévku na talíř?
14. Jak říkáte podélné prohlubni na okraji cesty?
15. Jak říkáte točitému úseku cesty/ silnice?
16. Jak se říká mělké prohlubni s vodou na chodníku/ silnici?
17. Jak nazvete zmrzlou či zledovatělou vodu na cestě, která je pak kluzká?
18. Jak se říká kruhovitě stavbě vyhloubené do země, z níž se čerpá voda?
19. Jak se říká přihrádce ve stole/ skříni?
20. Jak se nazývá předmět, s nímž miminka třesou pro zabavení se?
21. Jak se nazývá předmět, který mají miminka pro uklidnění v puse?

22. Jak pojmenujete nedospělou ženu?
23. Jak pojmenujete nedospělého muže?
24. Jak pojmenujete neupravenou a nepořádnou ženu?

Příloha č. 2 – Celkový počet obyvatel města Kroměříže 1995–2011

(Město Kroměříž, 2021, [cit. 2021-07-15])

Příloha č. 3 – Struktura obyvatel města Kroměříže podle věku a pohlaví

(Město Kroměříž, 2021, [cit. 2021-07-15])

**Příloha č. 4 – Město a jeho předměstské části
(Město Kroměříž, 2021, [cit. 2021-07-15])**

